

עוד אדריכלות לבנה אלא בטון גלוי, קירות אבן מתעגלים ועמודים פיסוליים הנושאים את הבנין באיזון שברירי, כמעין אגרטה זכוכית. בפאריז החל בשנה זו גם פרסומו של כתב העת L'Architecture d'aujourd'hui, בראשותו של אנדרה בלוך, העתיד להיות - לפחות עד מלחמ"ע 2 - לשופר העיקרי של האדריכלות המודרנית בארופה.

על מעמדה של האדריכלות המודרנית, בשלב זה, מעיד גם הביטוי של גונאר אספלונד ביריד שטוקהולם, שהיה עשוי ברזל וזכוכית, בניגוד גמור לעבודותיו הקודמות, שהצטיינו בגישתן המסורתית הכמעט קלאסית.

עם כל חשיבותם של ארועים אלה אין לשכוח את הופעתו של הסגנון הזורם (STREAM LINE), המושתת על תפיסתו האקספרסיבית של אריך מנדלסון, בתוספת מרכיבים שמקורם בקו האוירודינמי של המכונית, אונית הקיטור והאוירון. שילוב זה פתח אפיקים חדשים של אסתטיקה תעשייתית, שהייתה מזוהה עד כה בעיקר עם צורות גיאומטריות חדות. הסגנון החדש גרם למפנה כמעט בכל התחומים, אבל במיוחד בעיצוב המוצר, בזכות עבודותיהם של נורמן בל-גדס, הנרי דרייפוס, הנרי ואן-דורן, וולטר טיג, ריימונד לואי ואחרים בארה"ב, שזכו לפופולריות עצומה.

בתחום הציור נמשכה התפתחותן של שתי המגמות שהופיעו עוד במחצית שנות העשרים: הראליזם על כל גוניו, מביקורת החברה ועד לביטוי החוויה היחודית האישית; הסורראליסטי המופשט והפיגוראטיבי המושתת על הפסיכולוגיה. בו זמנית המשיכו לפעול ולפרוח האמנים והעצמאיים יותר, כגון בונאר, בראק, לגיה, מאטיס, מארק, מונדריאן, סוטיין, שאגאל, וכן הפסלים גאבו, בראנקוסי, גונזאלס, ליפשיץ, מאיול ופבזנר. בין אלו מתחילים להתבלט ג'אקומטי, המקורב לסורראליזם והנרי מור, העתיד לחלוש על השאר עד לסוף שנות ה-1950.

* * * * *

מפעלים: תחילת בניית רכבות תחתיות במוסקבה (רוסיה), קיטו ו-אוסקה (יפן).

חידושים:

תחילת השימוש בנורות "פלאש" לצילום והעברת תמונות באמצעות הטלגרף.

נורבגיה - נפטר פרידיון **נאנסן** (69). חוקר ארצות הקוטב הצפוני. מגדולי ההומניסטים (פספורט "נאנסן" לפליטים חסרי מולדת).

רפואה: פיתוח חיסון נגד הקדחת הצהובה.

ארכיטקטורה:

ליאונרד וולי (WOOLLEY): "דו"ח חפירות בבל העתיקה".

אמנות:

אסטנבול - התחלת חשיפת הפסיפסים, שנותרו בכניסית האגיה סופיה.

פאריז - **ברטון**: "המאניפסט הסורראליסטי" (השני).

רנה מגריט (מבלגיה) מצטרף לסורראליסטים.

תיאור **ואן דואסברג** משתמש לראשונה בביטוי אמנות ממשית (L'ART CONCRETE).

בשנת 1930, עוד טרם נתפסו באירופה מימדיה של השואה הכלכלית, שסיימה את שנות העשרים. התחזקות המפלגה הנאצית בגרמניה, שזכתה ב-16% מקולות הבוחרים, לא הביאה לליכוד השמאל ועוד פחות לתגובה ממפלגות המרכז והשמרנים, שפחדו יותר מכל - בגרמניה כמו בכל שאר ארצות המערב - מהסכנה הבולשביקית.

בעיני רבים אחרים, ביניהם אנשי רוח כגון הרווארת ואלדן, ברטולד ברכט, ג'ורג' ברנארד שאו, ז'אן פאול סארטר, לואי אראגון ורומן רולאן, נחשבה בריה"מ כארץ המהפכה החברתית הגדולה, המובילה - למרות המכשולים - לעולם של שוויון ואחוה. זאת לעומת הפאשיזם, שסימל את הרשע והדיכוי.

מכאן ניתן להבין את נסיעתם לבריה"מ של אדריכלים רבים, ביניהם הגרמנים ארנסט מאי וברונו טאוט, השויצרי הנס מאייר והצרפתי אנדרה לורסה. יתרונם של המתכננים הגרמנים נבע מהנסיון שרכשו בהקמת שיכונים עממים בקנה מידה שלא נודע כמותו. אלו היו גם מקור ההשראה לתערוכות הדיר לזוגמה, שנערכו בשטוקהולם, בפראג ובינה; נושא שמצא את ביטויו גם בקונגרס השלישי של האדריכלים המודרניים בבריסל, אשר דן בשאלת 'הקצאות קרקע לשיכונים'.

בפאריז נערך בשנה זו יריד העיצוב התעשייתי הבין לאומי השני, לאחר המלחמה. כאן הוצב ביתן הוורקבונד הגרמני, ע"י גרופיוס, מוהולי-נאגי ובאייר, שהוקדש להישגי הבאוהאוס בשנים 1919-28. במקביל, נסתיימו בפאריז מספר בניינים חשובים, ביניהם בית הספר של אנדרה לורסה בשכונת ווילז'וויף ומעונות הסטודנטים ההולנדיים בקרית האוניברסיטה של וויליאם דודוק - שניהם בסגנון מודרני מפוכח. לעומתם השלישי, מעונות הסטודנטים השויצרים של להקרבוזייה, גם הוא בקרית האוניברסיטה, הפך במחי יד את מרבית המוסכמות: לא

1930

אוסטריה - יסוד ארגון צבאי קאתולי-פאשיסטי.

בריה"מ - סטאלין תופס את השלטון כדיקטטור.

גרמניה - פינני צבאות הברית מחבל הריינוס והסאאר. המפלגה הנאצית זוכה ב-107 מקומות, על חשבון מפלגות המרכז.

בריטניה - נפטר א"ז **בלפור** (82). מדינאי. בעל "הצהרת בלפור".

ספרד - נפטר הדיקטטור מיגואל פרימו דה **ריברה** (60).

כלכלה:

ארה"ב - **משבר הבורסה** (29.10.29) מקבל מימדים של שואה כלכלית. הממשלה מעלה את מכסי המגן.

גרמניה - 2 מיליון מובטלים.

בריטניה (פרסומים) - ג'ון מיינאר קיינז: "על הממון" (Keynes).

ציור: צרפת -

מארק שאגאל: חיי (אוטוביוגרפיה).
מרסל גרומר: "המבריקים". ראלזים אקספרסיבי (1892-1971 Gromair).
מקסיקו - דייגו ריברה מוזמן להציג עבודותיו בניו-יורק.

תכנון ערים:

קונגרס CIAM III בבליה: 'הקצאות קרקע לשיכונים'.
בריה"מ - ארנסט מאי מוזמן לתכנן שבע ערים חדשות, ביניהן עיר תעשיית הפלדה מאגניטוגורסק, בהרי אורל. עם צוותי אדריכלים רוסים וגרמנים.
ברונו טאוט מגיע לסידרת ביקורים, כיועץ בנושא תכנון ערים ועיצוב עד 1933.
האנס מאייר (פוטר מראשות הבאוהאוס). משתקע עם קבוצת תלמידים במוסקבה. יעסוק בנושאי תכנון ערים ואדריכלות עד 1936.

אדריכלות:

שטוקהולם, פראג ובאזל - תערוכות דיוור פונקציונלי מודרני בהשפעת ה"וורקבונד" הגרמני.
ארה"ב - **לסקאז:** בנין "קרן הלוואה וחיסכון של פילדלפיה" - מהדוגמאות הראשונות של המודרניזם בבניה מסחרית בארה"ב בשילוב מרכיבי "הסגנון הזורם", עד 1932. עם ג'ורג' האו.
גרמניה - **מיז-ואן-ד'ר-רו** מתמנה לראש הבאוהאוס דסאו. הולנד - **דויקר:** ביי"ס פתוח, אמסטרדאם.
דודוק: בנין העיריה ובי"ס ב-הילברסום.
ואן-דר-וולגוט וברניקמן: ביח"ר לטבק 'ואן נלה'. דוגמה ראשונה של קונסטרוקטיביזם במערב. עם מארט סטאם.
פאריז - **לורסה:** ביי"ס, ב-ווילזיוויף (ליד פאריז).
דודוק: מעונות סטודנטים הולנדים.
לה קורבוזייה: מעונות סטודנטים שויצרים.
גרופיוס, מוהלי-נאגי ובאייר: ביתן ה"וורקבונד" הגרמני על נושא ה"באוהאוס 1919-1928". ביריד הבי"ל בפאריז.
שבדיה - **אספלונד:** ביתן בסגנון מודרני ביריד שטוקהולם.

כתבי עת: צרפת -

L'ARCHITECTURE D'AUJOURD'HUI. בעריכת אנדרה בלוק. שופר מרכזי של האדריכלים "המודרניים".

עיצוב: ארה"ב -

ריימונד לואי: מכונת שיכפול לחברת "גסטטנר".
הנרי דרייפוס: סידרת טלפונים לחברת "בל".

ספרות:

אוסטריה - רוברט מוזיל: "האיש ללא מעלות" (סיפורת. עד 1943).
איטליה - איגנאציו סילונה (בגלות בשוויץ): פונטאמארה (סיפורת). על ניצול האיכרים בדרום איטליה.
ארה"ב - רוברט פרוסט: "שירים".
דאשיאל המט: "MALTESE FALCON" (מתח).
גרמניה - הרמן הסה: "נרקיס וגולדמונד" (סיפורת. תורגם 1932).
בריטניה - נפטר:

ארתור קונן דויל (71). מחבר סידרת "שרלוק הולמס" (Conan Doyle).
ד"ר **לורנס** (45). מספריו תורגמו לעברית: '3 ספורים', 'אחרית דבר', 'בנים ואוהבים', 'מאהבה של לידי צ'אטרלי'.
בריה"מ - התאבד וולאדימיר **מאיאקובסקי** (37). גדול משוררי המהפכה הסובייטית. מבחר שיריו תורגמו ע"י אלכסנדר פן.

מוסיקה:

בריטניה - יסוד תזמורת ה-C.B.B.
גרמניה - ארנולד שנברג: "מהיום למחר" (אופרה).
הונגריה - בלה בארטוק: "קאנטאטה פרופאנה".
זולטן קודאי: "ריקודי מארוסצ'יק".

סרטים:

250 מיליון מבקרים בבתי הקולנוע לשבוע בעולם (115 מיליון בארה"ב).
גרמניה - "המלאך הכחול" (סטרנברג). עם מארלין דיטריך.
ארה"ב - "במערב אין כל חדש" (קוקור) ע"פ אריק רמארק.
"אנה כריסטי" עם גרטה גארבו.

הגות:

"טכנוקרטיה" - מושג חברתי חדש.
אלברט אינשטיין: "על הציונות".
ליאון טרוצקי: "אוטוביוגרפיה".

פסיכולוגיה:

זיגמונד פרויד: "ציביליזציה ואי שביעות רצון".
אלפרד אדלר: "רגש נחיתות".

(1930) ארץ ישראל

למשבר הכלכלי המתמשך מאז 1927, כתוצאה מהשפל במספר העולים, נוספו עתה שני ארועים חמורים: האחד, פרסום "הספר הלבן" של משרד המושבות הבריטי, המסמן את תחילת המאבק של הישוב כנגד צימצום זכותו לבית יהודי לאומי בארץ ישראל. השני, המתח הגובר בין תנועת העבודה והרוויזיוניסטים. מחד, המאבק בזכות התארגנות העובדים, שכר מינימלי הוגן וציונות מעשית שעיקרה כיבוש הקרקע ע"י התישבות ומעל לכל חיזוק "ההגנה", הזרוע הצבאית למחצה, המייצגת את מרבית הישוב. מאידך, הולכת ונדחקת התנועה הרביזיוניסטית, שלא בטובתה, לעמדות מנוגדות בכל התחומים: נסיונות לשבירת ארגוני העובדים, דבקות בציונות מדינית (קרי הצהרתית) ובהמשך הקמת הסתדרות ציונית חדשה (הצ"ח), הסתדרות עובדים קופת חולים לאומית ובמקביל ארגון צבאי לאומי (אצ"ל).

בתחומי האמנות - ספרות, ציור ואדריכלות - מסתמנים השלבים האחרונים בהם נמוג קסם המסורתיות, שקנתה לה אחיזה מאז תחילת העליות בשלהי המאה ה-19. התופעה נבעה, קרוב לוודאי, מהלך רוח כללי או בשם אחר: רוח הזמן. עם זאת, אפשר גם להצביע על מספר גורמים שזרזו ואולי אף גרמו למהפך. הבולט שביניהם הוא הזעזוע

מוסדות היישוב, אבל עלתה, בו זמנית, בקנה אחד עם תפיסתם האסתטית של שני אדריכלים אלה ואחרים מאותו חוג "ירושלמי" כגון פריץ קורנברג ודב קוציניסקי. לאיזכור מיוחד ראוי גם יוסף ברלין הממשיך לתכנן בת"א בניינים בלבני סיליקט חשופות, בסגנון המיוחד שאימץ לעצמו כמה שנים קודם לכן.

לסיכום ניתן לומר שבשנת 1930 נוצר בארץ מעין חלל ריק למחצה - לפחות מבחינת האמנות כולל האדריכלות - מצב שאינו יכול, כידוע, להתקיים אלא זמן קצר, כפי שאכן קרה. סגנון שנות השלושים של ארץ ישראל, שהלך והתגבש, היה ללא ספק מודרני ביסודו אבל, מאידך, חסר לו את להט הנעורים שאיפיינו את "מהפכת 1925" - המהפכה שהצליחה חלקית בלבד. האווירה הכללית באירופה בארה"ב ובארץ היתה רווית חרדה לנוכח המשבר החברתי-כלכלי. גם הזמן הביולוגי נתן את אותותיו: הצעירים מאוד והצעירים פחות של שנות ה-1920 היו עתה בשנות ה-1930 של חייהם והחלוציות הנועות נטתה לכיוון של קביעות, יציבות, משפחה ופרנסה. מכאן גם הנימה הברורה של פשרה או במילים אחרות סגנון "מודרני-מסורתי", שהפך, כמו קודמו, "הסגנון המסורתי הבין לאומי", לתופעה עממית כלל עולמית הידועה באדריכלות, בשם "מודרניזם".

יסוד מפלגת פועלי ארץ ישראל (מפא"י).

מתיחות ביחסי הפנים ביישוב: התנגשויות בין הסתדרות הפועלים והרוויזיוניסטים על נושאי עבודה מאורגנת ושירת שבתות (עד 1934).

21.10: "הספר הלבן" של שר המושבות הלורד פספילד: בארץ-ישראל אין קרקע מספקת להתיישבות נוספת ויש לעכב עלייה יהודית חדשה. חיים וויצמן מתפטר מנשיאות ההסתדרות הציונית, במחאה על "הספר הלבן".

אוכלוסיה: 992,500 (165,000 יהודים).

עולים: 5,000. **יורדים:** 1,500.

עיו: ת"א - 50,000 נפש, כולל יהודי יפו.

הבניה (בת"א): 43,500 מ"ר.

מפעלים: יסוד "המשביר לצרכן" ע"י חברת העובדים של ההסתדרות.

יסוד דפוס לוי-אפשטיין.

אמנות: תל-אביב -

מינוי ועד זמני למוזיאון ת"א (1.5): ביאליק (נשיא כבוד), דיזנגוף (יושב ראש), הצייר חיים גליקסברג (יועץ אמנותי).

התערוכה הכללית של אמני א"י בבית הדואר.

"תערוכה משותפת" של אמני "אגד" הוותיקים וצעירי "מסד", רובם תלמידי **פרנקל-פרנל: אבני** (24), **הנדלר** (26), **זריצקי** (39), **לבנון** (29), **סנקובסקי**, **קוסונוגי** (22), **סטימצקי** (22), **פיין** (24), **פלדי** (38), **שבת** (29), **שור** (32), שמיט-שמי (33), **פרנקל-פרנל** (31), ששלח 4 תמונות קטנות מפאריז (18.4-5).

פירסומים - אלבום "פסלים" מאת בתיה **לישנסקי**.

אדריכלות:

יוחנן **רטנר** (39), מתמנה לראש המגמה

לאדריכלות בטכניון (לאחר מות ברוואלד).

מבוגרי המחזור הראשון בטכניון: אברהם ארליך (25), שלמה א' גינזבורג-שא"ג (24), יצחק בלקס-בונה (23).

הנפשי שבא בעקבות הטבח שערכו הערבים בקיץ 1929 באנשי היישוב הישן, בעיקר בחברון ובירושלים. לפתע נקטע, לפחות זמנית, החזון הרומנטי של קיום הרמוני בין ישן לחדש ובין מזרח למערב. כל אשר נותר עתה מהאידיליה האוטופית הם קטעי פזמונים נוגים-מתוקים, שחוברו ע"י 'חבורת הרועים' בשייח אברק, ביניהם המשורר אלכסנדר פן.

על רקע זה לא יפלא שמוסד כגון "בצלאל" של בוריס שץ - מעוז הנוסטלגיה - איבד את שארית האהדה וכתוצאה מכך גם את הנכונות לקיימו מכספי המוסדות הלאומיים. יתרה מכך, מאז נסיעתו של הצייר יצחק פרנקל לפאריז, בשלהי קיץ 1929, התארגנו תלמידיו במטרה לכבוש מקום כאמנים צעירים בזכות עצמם. עד מהרה הצטרפו אליהם גם מקצת הוותיקים. יתרה מכך, בשלב זה החלה גם הנהירה לפאריז - מרכז תרבות המערב בכלל והאמנים היהודים בפרט, הידועים כיום תחת השם "אסכולת פאריז".

בתחום האדריכלות זכורה שנת 1930 בגלל מותו הפתאומי של האדריכל אלכסנדר ברוואלד. האיש, שהיה לא רק מתכנן הטכניון וראש המגמה לארכיטקטורה, מאז פתיחתו בשנת 1925, אלא גם הנציג הבולט ביותר של המסורתיות ושייכות סגנונות המזרח והמערב. אולם על יחסו של ברוואלד לשינויים שחלו באדריכלות בשנות ה-1920, צריך ללמוד ממעשיהם של בוגרי המחזור הראשון, שסיימו את הטכניון בסמוך למותו. בעוד שברוואלד - כפי שניכר בעיצוב ביה"ח בעמק יזרעאל (1927) וההצעה לבנין "הבימה" בת"א (1929) - עדיין פוסח על שתי הסעיפים, הרי שתלמידיו כבר פנו ללא היסוס לעבר האדריכלות המודרנית.

עם זאת עדיין נמצאו מספר אדריכלים שהמשיכו להתחבט עוד כמה שנים בין החדש לישן, כגון האדריכלים יוסף ברסקי בחיפה, מגידוביץ והרשקוביץ בת"א והבריטים אוסטין האריסון, האדריכל הראשי של ממשלת המנדט, קליפורד הולידיי, שפעל הן כעצמאי והן כיועץ הממשלה וכן בנימין חייקין, יליד לונדון, שהשתקע בארץ עוד מתחילת שנות ה-1920. אלה הושפעו, כנראה, מהמגמה השמרנית שאפיינה את אנגליה בין המלחמות.

אפשר גם, ששילוב מרכיבים מזרחיים האופייני לאדריכלות הבריטית בארץ ישראל - כגון ארמון הנציב העליון בירושלים (האריסון) - עוד הגביר את הסלידה מסגנון זה, במיוחד לאחר שממשלת המנדט לא נקפה אצבע למניעת הטבח בשנת 1929 ולא עוד, אלא אף פירסמה את הספר הלבן - מסמך שנחשב כבגידה בהתחייבות להקמת בית יהודי לאומי בארץ ישראל.

גורם אחר לדחיית "הסגנון המסורתי" יסודו במשבר הכלכלי, שנמשך מאז 1927, כאשר מחוסרי עבודה ומשפחותיהם גרו בצריפים ובאהלים בלויים ורבים רעבו ללחם. אין ספק שכתוצאה מכך התעוררה טינה עמוקה כנגד בעלי היכולת ובעקיפין כנגד בתיים המצועצעים, שנראו כניגוד גמור למושגים החדשים של חלוציות ושוויוניות.

הדוגמאות החשובות של הסגנון המודרני לעת זו הם שני חדרי אוכל שתוכננו עבור ההתיישבות העובדת: האחד ע"י ריכרד קאופמן בעין חרוד והשני ע"י יידו ליאופולד קראקואר בבית אלפא. בניינים אלה מייצגים גישה פונקציונלית מחמירה, שנבעה אמנם מבעיות תקציביות של

1931

במהלך השנה התפשט המשבר הכלכלי, שהחל בארה"ב, לאירופה. הבנקים בגרמניה ואוסטריה קרסו ויחד איתם כלכלת שאר מדינות אירופה. רק צרפת הצליחה שלא להזקק, לפחות עוד שנה, בעוד שבליה סטרלינג הבריטית, מהמטבעות היציבות בעולם, חלה ירידה של 27%. התפתחויות אלו חיזקו את הנטייה לעבר משטרים סמכותיים, קרי דיקטטורות, בתקווה שאלו ישימו קץ לתוהו ובוהו הכלכלי והחברתי. הלאומנות הגואה - המלווה בדרך כלל באנטישמיות - הפכה לסמל הימין אל מול השמאל והחשש מפני מהפכה עולמית. כך ביוגוסלביה (1929), פולין ורומניה (1930) פינלנד (1931), פורטוגל (1932), גרמניה ואוסטריה (1933), הונגריה (1933) ואסטוניה (1934).

לעת זו התחזקה בפאריז, בירת האמנות, הנטייה המשולשת לראליזם, ראיזם אקספרסיבי וסורראליזם, שהיו ביסודם פיגוראטיביים. לעומת זאת, האמנות המופשטת, שמלכתחילה לא כבשה את לב פאריז, הלכה ונדחקה לשוליים.

שלושת הארועים החשובים באדריכלות היו: אחד, התחרות לתכנון בנין הסוביט העליון במוסקבה, שהשתתפו בו טובי המודרניים ביניהם גרופיוס, לה-קורבוזייה, מלניקוב ומנדלסון. אלא שבסופו של דבר נבחרה תוכנית המסמנת את תחייתה של השמרנות - לא רק בבריה"מ, כפי שיתברר בהמשך, אלא במרבית משטרי המערב. הארוע השני, הצנוע יותר, הוא השלמת "בית הזכוכית" של פייר שארו בפאריז: הבנין העיקרי שיצא תחת ידו של אדריכל זה. והארוע השלישי, השלמת בריכת הפינגווינים של ברטולד לובטקין, יהודי פולני שהגר לאנגליה, לאחר סיום לימודיו בצרפת, ואשר נחשב בעיני רבים לאבי המודרניזם הבריטי.

אוסטריה - נכשל מרד הפאשיסטים.
בריטניה - אוסוואלד מוזלי ("לורד האו האו") פורש ממפלגת העבודה הבריטית ומיסד מפלגה לאומנית פאשיסטית.
יפן - הפלישה למאנצוריה (סין).
ספרד - רפובליקה.

המשבר הכלכלי:

ארה"ב - על מימדי האבטלה ר' 1932:
אוסטריה - סגירת בנקים ופשיטות רגל.
בריטניה - נפילת הלירה סטרלינג מ-4.8 ל-3.49 \$.
ברזיל - השמדת "יבולים עודפים" של קפה.
גרמניה - 5 מיליון מובטלים. פשיטת רגל ממלכתית וסגירת הבנקים. תמיכת אילי ההון מאפשרת גיוסם של 3 מיליון חברים למפלגה הנאצית.

תעשייה: יצור עולמי -

מכוניות: 36 מיליון. נעלים "באטא" (ציכיה) 15 מיליון.

חידושים: ארה"ב -

נפטר תומאס אלווה אדיסון (84). מגדולי הממציאים בכל הדורות. הראשון שהקים מעבדה לפיתוח רעיונות חדשים. בין 1400 חידושי

חיפה - גולדברגר: קאזינו בת גלים, עד 1934.

ירושלים - הולידים: בנין עיריית ירושלים כולל בנק ברקליס (עד 1932).

תל-אביב - הרשקוביץ: הפיכת בית דיזנגוף למוזיאון תיאטרון, שד' רוטשילד 16, עד 1932 (שונה).

הבניה בהתישבות העובדת -

קראקואר: חדר אוכל בבית אלפא (שונה).

ריכרד קאופמן: חדרי אוכל בכנרת (נהרס) ובעין חרוד.

חזרו - ג'ניה אוורבוכ (21) עם סיום לימודיה בבלגיה.

דב כרמי (25) עם סיום לימודיו בבלגיה.

פרסומים - כתב העת "מסחר ותעשייה" מדגיש היבטים מודרניים בארץ ישראל: סכר נהרים, תחנות הכח בחיפה וטבריה (ריכרד קאופמן), בית חולים בעמק יזרעאל (ברוואלד).

ספרות (מקור):

אביגדור המאירי: "השגעון הגדול". (סיפורת).

אלכסנדר פן: שירי מולדת (הבו לבנים, שאנו למדבר, במצולתיים ובתופים, שתו עדרים).

בשיתוף משה זמירי ויחבורת הרועים' משיח אברק.

אסתר ראב: "קמשונים". (שירה).

אברהם שלונסקי: "באלה הימים". (שירה).

ספרות (תרגום):

"קאלוואלה", האפוס הפיני, בתרגום טשרניחובסקי.

פואמות דרמטיות מאת פושקין בתרגום דוד שמעוני.

"בית בודנברוק" מאת תומס מאן.

"נפוליון" מאת אמיל לודויג.

"בקעת הירח" מאת ג'ק לונדון.

"הגיבן מנוטר-דאם" מאת ויקטור הוגו.

"שדים" מאת דוסטויבסקי.

"באביט" מאת סינקלר לואיס.

תיאטרון:

"הבימה" נוסעת לסדרת הופעות בברלין -

"הלילה ה-12" מאת שייקספיר. (תפאורה: מ' מאטייטין).

אהל -

"ר.או.ר." מאת קרל צ'אפק (תפאורה: ליאופולד קרקאואר). מגילת אסתר מאת ק' סילמן

(תפאורה: אריה אל-חנני). "פאר העונה" מאת ה' סינקלר.

מוסיקה:

קונצרט ראשון של מקהלת גולינקין, באהל שם, מוקדש ל"יצירה עברית": אנגל, אלמן, קריין, מילנר, רוזובסקי, רובינשטיין, שטרנברג.

קונצרט ראשון של "התזמורת הסימפונית" מנצח גולינקין, באהל שם.

סרטים:

פתיחת "גן רינה" לקונצרטים, סרטים ומופעים תחת כיפת השמים, ברח' בן יהודה, ת"א (נהרס 1963).

לעומת המגמה הכלל מערבית לאידיאולוגיות סמכותיות

בחר הציבור הארצישראלי בסוציאליזם מתון, כפי שמעידות תוצאות הבחירות (5.1) לאספת הועד הלאומי: מפא"י זכתה ב-40% לעומת 20% שהצביעו עבור הרביזיוניסטים. תוצאות אלו גרמו לקרע, באותה שנה, בקונגרס בבאזל, כאשר ז'בוטינסקי קרע את כרטיס הציר ועזב במחאה, כשנדחתה הצעתו להצהיר במפורש שהמטרה הסופית של הציונות היא הקמתה של מדינה יהודית - ולא רק בית לאומי.

בשנה זו בולטת, באדריכלות ארץ ישראל, בנייתם של מעונות העובדים אי"ביג' ברח' מאז"ה בתל אביב בתכנונם של דב קוצ'ינסקי (40) ואריה שרון (31), שנקטו בגישה פונקציונאלית חסרת פשרות, העולה בקנה אחד עם המסורת התכליתית של השיכונים הגרמנים. אפשר גם שגישה זו, המופיעה לראשונה בתל-אביב, קיבלה יתר תוקף כתוצאה מנוכחותו של אריה שרון, שחזר זה עתה לארץ לאחר סיום לימודיו בבאוהאוס ותקופת השתלמות כמפקח בנין בברלין אצל הנס מאייר - התיאורטיקן החשוב ביותר של הפונקציונליזם.

העובדה שהבנין הציבורי המודרני-פונקציונאליסטי הראשון, מעונות עובדים, קשור להזמנה של ההסתדרות אין בה משום הפתעה, שהרי בהתישבות העובדת המסונפת להסתדרות תוכננו, כזכור, בתים מודרניים - חדרי אוכל וכתות למוד - כבר משלהי שנות העשרים ע"י ריכרד קאופמן. במדה ועדיין הרבו לעצב בהתישבות העובדת בניינים עם גגות רעפים נעשה הדבר מתוך שיקול כלכלי, אם כי לעתים גם משום רצונם של החברים לשוות לישוב מראה כפרי.

בנין חשוב נוסף שנבנה בת"א בשנת 1931 הוא בית מגורי הד"ר קרוסקל, ברח' הס 21, בתכנונו של ריכרד קאופמן. יחודו של הבנין הוא לא רק בגין היותו מהדוגמאות הראשונות של האדריכלות המודרנית בת"א - במקביל למעונות העובדים של קוצ'ינסקי - אלא גם בזכות הגוונים הבולטים מהבנין, שנועדו לתת מחסה משמש הקיץ; נושא מרכזי באדריכלות של קאופמן.

חשיבותם של בניינים אלה, של קאופמן, קוצ'ינסקי ושרון, נובעת גם ממיקומם בתל אביב; העיר ההופכת במהירות למרכז התרבותי והדמוגרפי של הישוב (53 אלף לעומת 51 אלף בירושלים ו-15 אלף בחיפה), הקובע את הכיוון הכללי לא רק בספרות, ציור, מוסיקה ותיאטרון, אלא עתה גם באדריכלות. יתרה מכך, כאשר נקבע לשוב ולקיים בפעם החמישית את "יריד המזרח" - עדיין בדרום העיר - החליטו המארגנים לשוות לו סגנון מודרני, כפי שמעידים המיתווים שהתפרסמו כבר בינואר 1932. היות וגישה זו נתקבלה ע"י קבוצת יזמים, שעיקר עניינה היה נתון לנושאים כלכליים, ניתן להניח שהיא מבטאת לפחות חלקית את הלך רוח הציבור. על כך מעיד גם המוסף לענייני בניה, שפורסם ע"י אותה קבוצה כעבור שנה וחצי (1933) בכתב העת "מסחר ותעשייה", ובו עשרות מבנים מודרניים שהוקמו בכל רחבי הארץ.

עיצוב היריד נמסר לפנחס היט, אדריכל שפעל עד כה בסגנון המסורתי ואריה אל-חנני שנועד כמעצב תפאורות ותלבושות תיאטרון, אליהם נוסף אריה שרון שזכה

ופיתוחיו: שיפור משמעותי של מכונת הכתיבה, שיטה למשלוח 6 מברקים בו זמנית דרך אותם חוטים, הפטפון, המיקרופון, נורת הליבון ועוד (Edison).

אמנות:

ניו-יורק - תערוכה של הצייר המקסיקני דייגו ריברה. פריחת סגנון הראליזם החברתי בארה"ב עד סוף מלחמ"ע2.

פאריז - יסוד ABSTRACTION CRÉATION לקידום היצירה המופשטת. המשך קבוצת CIRCLE ET CARRÉ.

אדריכלות:

ארה"ב - הוד: מרכז רוקפלר, ניו-יורק, עד 1934. רייט: תערוכה ניידת של עבודות (אירופה וארה"ב) תגיע למוזיאון לאמנות מודרנית בניו יורק ב-1932.

מוסקבה - תחרות לתכנון בנין הסובייט העליון. בין המשתתפים: גרופיוס, לה קורבוזייה, מלניקוב, מנדלסון. לונדון - לובטקין: בריכת הפינגווינים בגן החיות. דוגמה ראשונה של הסגנון המודרני בבריטניה. בשיתוף קבוצת "טקטון" (דניס לאדסון ואחרים).

ברלין - תערוכת "אדריכלות בין לאומית". פינלנד - אלטו: ביח"ר לתאית.

פאריז - שארו: בית ד"ר דאלזאס ("בית הזכוכית").

ספרות:

ארה"ב - יוג'ין או'ניל - אלקטרה (מחזה). נפטר חליל ג'ובראן (48). משורר לבנוני - אמריקאי. משיריו תורגמו לעברית.

צרפת - מרסל פאניול: מארוס, פאני וסזאר. טרילוגיה על החיים בדרום צרפת.

אוסטריה - נפטר ארתור שניצלר (69). ממוצא אוסטרי-יהודי. מספריו תורגמו לעברית: מיתה, פרופסור ברנארדי, העלמה אלוה, הקוקאי הירוק, מחולות מחניים, אושר גנוז, הבן והמאהב (Schnitzler).

סרטים:

ארה"ב - "טאבו" (מורנאו). "אורות הכרד" (צ'אפלין).

"פרנקנשטיין": עם בוריס קארלוף. ע"פ מרי שלי. "ויוה מקסיקו": (אייזנשטיין) לא הושלם.

ספרד - "דם המשורר": (בונואל). צרפת - "לנו החופש" ו"מליונים" (רנה קליר).

עם ישראל:

יולי: הקונגרס הציוני ה-17 בבאזל דוחה את הצעת ז'בוטינסקי להצהיר בפומבי על "המטרה הסופית" של הציונות - מדינה יהודית. ז'בוטינסקי קרע את כרטיס הציר שלו ועזב את הקונגרס.

נחום סוקולוב נבחר נשיא ההסתדרות הציונית (עד 1935) וחיים ארלוזורוב ממפא"י נבחר לראש המחלקה המדינית בירושלים.

תערוכת קבוצת "מסד" (תלמידי פרנקל וידידיהם) בגימנסיה הרצליה. משתתפים: **אבני, הנדלר, סטימצקי, פיין, פרנקל-פרנל** (מפאריז), **קוסונוגי, וכן זריצקי, פלדי, שור, שמי** ועוד. (29.3).

חזרו הציירים - אהרון **אבני** (25) מביקור בפאריז. אביגדור **סטימצקי** (23) מביקור בפאריז. פותח אולפן להוראת הציור בפתח תקווה (נסגר כעבור זמן קצר. בין תלמידיו פנחס **אברמוביץ** (22), **יחיאל קריזה** (23), עמירם **תמרי** (18).

אדריכלות:

ירושלים - **חייקין**: תיאטרון פתוח ליד האוני' בהר הצופים, עד 1933. עם **קורנברג**.

ריכרד **קאופמן**: בית השמשוני (היום קרן רוטשילד).

תל-אביב - **קוצ'ינסקי**: מעונות עובדים אי'ב' (36 דירות), רח' מזא"ה. נסיון ראשון בארץ. עם **שלאין**.

ההתיישבות העובדת -

ריכרד **קאופמן**: חדר אוכל במזרע (נהרס).

חזרו האדריכלים -

קרל **רובין** (32). מסויר באירופה ועבודה אצל מנדלסון.

אריה **שרון** (31), עם סיום לימודיו (באוהאוס) ועבודה אצל הנס מאייר בברלין.

כתבי עת:

"קולנוע", דו שבועון ראשון לענייני קולנוע, עד 1935.

ספרות (מקור):

שמואל בס: "בקץ בת"א", שירי ילדים.

עלה - שאול טשרניחובסקי (56).

ספרות (תרגום):

גרמניה - "הריב על אודות הסרג'נט גרישא" מאת ארנולד צוויג. (סיפורת).

"בחזרה" מאת אריך מריה רמרק. (סיפורת).

בריטניה - "מורה דרך לאשה המשכילה" מאת ג"ב שאו. (סיפורת).

תיאטרון:

הבימה - "בכור שטן" מאת ג"ב שאו; "כבלים" מאת ה' ליוויק (תפאורות: מנחם **שמי**). "אוריאל

ד'אקוסטה" מאת ק' גוצ'קוב. "הלהבה הקדושה" מאת ס' מוהם.

אהל - "כובשי הביצה" מאת פ' וולף (תפאורה: ליאופולד **קרקאואר**). "הנסיון" מאת י' פרגר

(תפאורה: **ראובן**). "וולפונה" מאת סטפן צוויג.

מחול:

להקת רינה ניקובה.

עלתה הרקדנית גרטרוד קראוס (31) מאוסטריה.

מוסיקה:

האופרה הארצישראלית - "ברון הצוענים" מאת שטראוס. "אליהו" מאת מנדלסון.

יסוד המכון ללימוד מוסיקה ותזמורת קאמרית בניהולו של גולניקין.

מוסיקה (עממית):

קונצרטים ראשונים של הזמרת ברכה צפירה ובעלה, המלחין נחום נרדי.

בתחרות לתכנון ביתני ההסתדרות באותו יריד. ממראה הביתנים, שעוצבו כנראה ע"י היט ובמיוחד סמל הגמל המעופף של אל-חנני, ניכר הרצון לאמץ את המודרניות כסגנון. שרון, לעומת זאת, מייצג בברור גישה המדגישה אידיאולוגיה חברתית ולא רק שיקולים אסתטיים. במקרה זה, השימוש בלוחות עץ פשוטים - כראוי לחברת העובדים (העץ נמכר בתום היריד כלוחות בנין).

הסברים אלו, שנכתבו ע"י שרון עצמו - אמנם בדיעבד - מייצגים את זיקתו למורו הנס מאייר שהיה מקורב לאוואנגארד הרוסי, כמו גם את ההשפעה העקיפה של קונסטאנטין מלניקוב, אדריכל הביתן של ההסתדרות העובדים הסובייטית בתערוכת ה"אר דקו" בפאריז (1925), שהיה עשוי גם הוא מלוחות עץ.

ראוי לציין שגם אל-חנני היה מקורב לאוואנגארד הרוסי, כפי שמעידות תפאורות התיאטרון שעיצב עוד בשלהי שנות ה-1920. אפשר שקירבה זו הייתה עשויה להביא אותו לסינטזה בין האמנויות כפי שקרה ברוסיה (קונסטרוקטיביזם) ובהולנד (דה סטיל) וכפי שחלמו חברי חוג ה"אהל", אלא שהנסיבות היו שונות ואלו גרמו, בהמשך, להתרחקות, שאינה ניתנת לגישור, בין התחומים.

5.1: בחירות לאסיפת הנבחרים השלישית:

מפא"י 40%. הרוויזיוניסטים 20%.

13.2: ראש ממשלת בריטניה מקהה את עוקצו של "הספר הלבן" ("אגרת מקדולנד"). וויצמן חוזר בו מהתפטרותו.

הקמת המפקדה הארצית הפאריטטית (משקל שווה לנציגי השמאל והימין) של ארגון ה"הגנה".

פעלה עד 1948.

אפריל: פילוג ב"הגנה" בירושלים. קם ארגון ב', ממנו צמח האצ"ל.

אוכלוסיה (מפקד 18.11): 1,028,000 (172,000 יהודים).

עולים: 4,000. **יורדים**: 650.

מפעלים:

ברכה ומאיר פלאי מקימים את הוצאת הספרים "מסדה".

עיר:

חיפה - 56,000 (15,000 יהודים).

יפו - 51,000 (7,000 יהודים).

ירושלים - 90,000 (51,000 יהודים).

ת"א - 46,000 יהודים.

הבניה (ת"א): 66,000 מ"ר.

אמנות:

תל-אביב -

מוזיאון ת"א (בהקמה): ממשלת א"י תורמת את "משפחת" של **ראובן**, מוריס לוינ מאנטרוורפן תורם יצירות של **אנסור, שאגאל**, את "יהודי עם ספר תורה" ודיזנגוף את דיוקן שלונסקי של ציונה **תגר**.

"תערוכה חופשית של אמני א"י" בבית הדואר, בחסות הועד הזמני של מוזיאון ת"א, לרגל ביקורו של שאגאל (11.3).

ארה"ב - רוזוולט נבחר לנשיא ברוב סוחף (472 מול 49).

גרמניה - בחירות לפרלמנט (608 מושבים): ימין 278 (46%) מהם נאצים 230; מרכז 97 (16%); שמאל 222 (36%) מהם סוציאליסטים 133; קומוניסטים 89.

בחירות לנשיאות - הינדנבורג 18; היטלר 11; קומוניסטים 5. הינדנבורג נבחר בסיבוב השני, היטלר מסרב לשמש כסגן.

המהפך הנאצי: באותה שנה נערכו עוד שני סיבובי בחירות: תחילה אבדו לנאצים 19 מושבים (248 מתוך 584). בליט ברירה הצטרפו לממשלת קואליציה ימנית שקיימה בחירות נוספות תוך שליטה על הרדיו והמשטרה. בשלב זה נבחרו לפרלמנט (647 מושבים) 288 נאצים, שיצרו רוב של 23 נבחרים ביחד עם הלאומנים ופורשים ממפלגות המרכז (נובמבר).

הודו - "מפלגת הקונגרס" מחוץ לחוק. גאנדי נאסר.

פורטוגל - סאלזאר נבחר לראש ממשלה עם סמכויות דיקטטור.

"המשבר הכלכלי": 30 מליון מובטלים במערב - ארה"ב 13.7 (אוכלוסיה 122); גרמניה 6 (אוכלוסיה 64); בריטניה 2.8 (אוכלוסיה 64). ארה"ב - תחילת מדיניות "הניו דיל" לשקום כלכלי = 1.5 מיליארד דולר לשנה. יפן - יצא ב"הצפה" (מתחת לעלות היצור). צרפת - תחילת המשבר הכלכלי.

מבצעים: צרפת - אוגוסט פיקארד (1884-1962) מתרומם עם כדור פורח לגובה 29 ק"מ.

אמנות: גרמניה -

הבאוהאוס עובר לברלין. (סולק ע"י הנאצים מדסאו). עוזבים הציריחים: פאול קליי לשוויץ; ג'ורג' גרוס לארה"ב; יענקל **אדלר** ונחום **גאבו** לפאריז (בהמשך לאנגליה); הרווארת **וואלדן** בעל גלריה "סטורם" לבריה"מ.

ציור: ארה"ב -

בן שאן: "משפט סאקו ואנזטי". ריאליזם חברתי.

תכנון ערים: ארה"ב -

פ"ל **רייט:** הצעה לעיר אידיאלית "ברודאקר" כולל תוכניות לבתי מגורים "אוזוניה" (USONIA), עד 1939.

אדריכלות:

ארה"ב - פיליפ **ג'ונסון** והנרי-ראסל **היצ'קוק:** "הסגנון **הבין לאומי, מאז 1922**", במוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק, כולל ספר באותו שם. יונה - תערוכת דיור ושיכון של "וורקבונד" האוסטרי

אזלת היד המתמשכת של מעצמות המערב במציאת פתרון למשבר הכלכלי הביאה בעקבותיה לאבטלה המונית של 30 מליון איש. התגובה לא אחרה לבוא.

ארה"ב, הסובלת מ-13.7 מליון מובטלים, ניצלה בנס מהתפרצות מהפכה חברתית, בזכות רוזוולט שנבחר לנשיאות ברוב מוחץ (472 מול 40) תוך הבטחה להגיע להסדר כלכלי וחברתי חדש ("ניו דיל"). בגרמניה, בה 6 מליון מובטלים הפכו הנאצים למפלגה הגדולה ביותר עם 230 מושבים בפרלמנט (רייכסטאג), הגם שלא יכלו להרכיב ממשלה בראשותם עקב הגוש החוסם של השמאל. מצב זה השתנה עד מהרה, כאשר היטלר ויועציו שכנעו את מפלגות המרכז להצטרף לממשלת מעבר זמנית. מיד לאחר מכן נערכו בחירות חדשות. הפעם הפסידו הנאצים למעלה מ-2 מליון בוחרים. אי לכך דרשו והשיגו עריכת בחירות נוספות, בפעם השלישית, בהתחייבות לשמור על יחסי המושבים בממשלה. בחירות אלו נערכו (נובמבר) כבר באוירת טרור נאצי ברחובות, בעוד המשטרה מעלימה עין מהנעשה, אבל למרות הכל, השמאל נשאר איתן כשהיה. הנאצים, על אף שהשיגו 288 מושבים, נאלצו להרכיב ממשלת קואליציה, בעלת רוב זעום, תוך מתן הבטחות מפליגות לשאר מפלגות המרכז והימין. מספר שבועות לאחר מכן, בינואר 1933, הצליח היטלר לשכנע את הפרלמנט להעניק לו סמכויות חרום של דיקטטור.

התרחשויות אלו משכיחות, בדעבד, את אשר ארע במקומות אחרים בעולם, כגון מאסרו של גנדי והוצאתה של מפלגת הקונגרס היהודית אל מחוץ לחוק - חלק מהמאבק העיקש של בריטניה להחזיק באימפריה הכלל עולמית למרות המשבר הכלכלי מבית (2.8 מליון מובטלים) ולבסוף, תחילת מדיניות ההצפה (מכירת סחורות מתחת לעלות במטרה לגייס מטבע קשה) שהנהיגה התעשייה היפנית.

בתחום האדריכלות בעולם זכורה שנה זו בזכות תערוכות "הסגנון הבין לאומי באדריכלות 1922-1932", שערכו פיליפ ג'ונסון (26) והנרי-ראסל היצ'קוק, במוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק תערוכה שפתחה את שערי ארה"ב לרעיונות חדשים ואיפשרה, בהמשך, את קליטתם של המעצבים והאדריכלים, פליטי המשטר הנאצי.

באותה שנה נערכה בוינה תערוכת דיור ושיכון של הוורקבונד האוסטרי בראשותו של אדולף לוס, שהזמין את ויקטור בורג'ואז מבלגיה, אנדרה לורסה מצרפת, גריט ריטוולד מהולנד וריכרד נויטרה מארה"ב, בנוסף לאדריכלים האוסטרים. בדומה לתערוכת הדיור בווינסנהוף, שטוטגארט (1927), בחר לוס במתכונת בין לאומית, אבל בניגוד לה צרף את אנדרה לורסה, למרות שצרפת - בניגוד לשוויץ, לבלגיה ולהולנד - לא היתה חברה בארגון הוורקבונד וכן את ריכרד נויטרה, לכאורה אוסטרי, אבל למעשה נציג האדריכלות המודרנית בארה"ב (לה קורבוזייה הוזמן ב-1927 כנציג וורקבונד השוויצרי). יחוד נוסף של תערוכה זו מתבטא בצניעות הרבה של המבנים, זאת, מבלי לוותר על המרכיב האסתטי, שילוב שלרוע המזל לא זכה לתשומת הלב הראויה.

פיאצנטני - אדריכל הזכור היום כמתאם תערוכת EUR ברומא (התערוכה לא נתקיימה עקב פרוץ מלחמ"ע2).

בראשות אדולף לוס. מוזמנים, בנוסף לאוסטריים, ויקטור בורג'וא (בלגיה), אנדרה לורסה (צרפת), ריכרד נויטרה (ארה"ב), גריט ריטולד (הולנד) ועוד.

אוכלוסיה: 1,077,000 (192,000 יהודים)
עולים: 9,500. **יורדים:** 450.

ספרות:

ארה"ב -

דמון ראניון: "ברנשים וחתכות".

ארסקין קולדוול: "דרך הטבק".

ארנסט המינגווי: "מוות אחר הצהריים".

בריה"מ - בוריס פאסטרנק: "שירים".

בריטניה - אלדוס האקסלי: "עולם חדש ואמיץ" (עתידינות. תורגם 1948).

מוסיקה:

בריה"מ - פרוקופייף: קונצרטו לפסנתר מס' 5.

צרפת - מוריס ראוול: קונצרטו לפסנתר.

סרטים:

גרמניה - "M" (פריץ לאנג). עם פיטר לורה ואורנה פורת (בת 8).

ארה"ב -

"שנחאי אקספרס" (סטרנברג). עם מרלין דיטריך.
"שלום לנשק". ע"פ המינגווי.

תחילת סרטי "טרזן".

תחילת סרטי "שירלי טמפל" (בת 4).

צרפת - גגות פאריז. (רנה קלייר).

הגות: גרמניה - קארל ז'אספרז

(Jaspers): "הפילוסופיה הקיומית" (אקזיסטנציאליזם).

עם ישראל: מ-1921 היגרו ממזרח אירופה 420,000 יהודים לארצות הברית (באלפים); ארה"ב 350; אי"י 125; ארגנטינה 79; צרפת 51; קנדה 48; ברזיל 32; דרום אפריקה 15; אורגואי 10; קובה 10; מקסיקו 6; מצרים 3; אוסטרליה 3.

ארצות מוצא: פולין 300,000; בריה"מ 50,000; רומניה 60,000; ליטא 8,000;

(1932) ארץ ישראל

לעת זו החל להסתמן שיפור קל בכלכלה ובעליה (9,500) וגם מספר היורדים פחת בצורה משמעותית (450).

שאר הארועים הקשורים לנושאים כגון ספורט (המכביה הראשונה), אמנות (פתיחת מוזיאון ת"א) ו"יריד המזרח", שאר - כמו בשנים קודמות - תערוכה כללית של אמני ארץ ישראל.

במקביל, התקיימה גם התחרות לתכנון משרדי חברת הביטוח ג'נרלי בירושלים. בין המשתתפים בלט במיוחד ריכרד קאופמן, שהגיש הצעה ברוח הסגנון המודרני הזורם. להצעה של קאופמן (פרס 1) עתידה להיות השפעה רבה על סגנון הבניה המסחרית בארץ בזכות מעמדו כזקן האדריכלים המודרנים. זאת, למרות שהבנין הוקם, בסופו של דבר, בסגנון מסורתי שמרני, ע"פ תוכניתו של מארצלו

התישבות -

"תכנית האלף", לפיה היו אמורות להתיישב אלף משפחות חקלאיות בישובים הסמוכים למושבות הגדולות. בפועל התישבו רק כמה מאות משפחות. אדריכל ריכרד קאופמן.

תכנית אזורית לעמק חפר, הגדולה ביותר עד קום המדינה. אדריכל ריכרד קאופמן.

מפעלים: יריד המזרח החמישי.

עיור:

חיפה - יסוד שכונת קריית חיים.

הבניה (בת"א): 128,000 מ"ר.

ספורט: תל-אביב -

המכביה הראשונה, ביריד המזרח.

אמנות: תל-אביב -

נפתח מוזיאון ת"א. בתצוגת האוסף, השאלות של 34 אמנים ארצישראלים ורפליקות של פסלי רנסאנס (2.4); "תערוכת הסתיו" (1.11). משה מוקדי והפסל זאב בן צבי (דצמבר).

ביריד המזרח: תערוכה כללית של האמנים בשיתוף עם מוזיאון ת"א (7.4-9.5).

יסוד "קבוצת אמנים מודרניים", ביניהם **דייטש, זריצקי ושמאי** (התפרקה כעבור זמן קצר).

יוסף **זריצקי** (41) פותח אולפן לציור (נסגר כעבור שנה). בין תלמידיו פנחס **אברמוביץ** (23), אריה **ארוך** (24), אריה **פיין** (26) ויחיאל **קריזה** (24).

אדריכלות:

יפו - הכנסייה הפרנסיסקנית ס' אנטוני בעיר העתיקה. בייס לנערים "טרה סנטה" ובי"ס לנערות ס' ג'וזף, שניהם ברח' יפת, יפו.

ירושלים -

ריכרד **קאופמן**: הצעה לבנין "ג'נרלי" (פרס 1. לא בוצע).

תל-אביב - **היט**: "יריד המזרח" החמישי (היום התחנה המרכזית הישנה). לראשונה בסגנון מודרני, עם אריה **אל-חנני** כיועץ אמנותי, כולל סמל הגמל המעופף.

שטיינבוך-שני: בנק לאומי, רח' הרצל (פרס 1. נהרס).

שרון: ביתני ההסתדרות ביריד המזרח.

חזרו -

בנימין **אנקשטיין** (29) עם סיום לימודיו בבלגיה.

אריה **כהן** (25) עם סיום לימודיו בפאריז.

יוסף **נויפלד** (33), ממסע עבודה בגרמניה ובריה"מ.

זאב **רכטר** (34), ממסע לימודים ועבודה בפאריז.

בן עמי **שולמן** (25) עם סיום לימודיו בבלגיה.

עלו -

רוברט **בנט** (23) מפולין, עם סיום לימודיו בגרמניה.

אוטו **פולאצ'ק** (24) מצי'כיה, עם סיום לימודיו בגרמניה.

חנן **פונקל** (23), עם סיום לימודיו בגרמניה (באוהאוס).

מרדכי **רוזנגרטן** (34) מפולין.

כתבי עת:

"גזית" כתב עת לאמנות, אדריכלות וספרות בעריכת גבריאל טלפיר.

"חזית העם", בטאון הרביזיוניסטים, בעריכת ד"ר מ' הר-אבן.

ספרות (מקור):

יוכבד בת-מרים: "מרחוק". (שירה).

יעקב חורגין: "חומת אגריפס". (מחזה).

ספרות (תרגום):

"מאדאם בובארי" מאת פלובר.

סיפורים קצרים, מאת קונראד.

"טוניו קריגר" מאת תומס מאן.

"היהלום של הראגיה" מאת רוברט לואי

סטיבנסון. (סיפורת ילדים).

"נרקיס וגולדמונד" מאת הרמן הסה.

"דוד קופרפילד" מאת דיקנס.

תיאטרון:

הבימה -

"טרטיף" מאת מולייר, "בקצוי הכרד" מאת פ' לנגר (תפאורות: ראובן רובין). "עמך" ע"פ שלום

עליכם (תפאורה: מנחם שמי).

אהל -

"ש.א.פ." מאת ה' ליוויק (תפאורה: מנחם שמי-שמי).

מופעים -

ה"עדלאידע" הראשונה בת"א. גוטמן מעצב את במת אסתר המלכה.

סרטים:

הקרנת סרטי ראינוע (ללא פסקול) של חברת "אגא פילם" של אגדתי בהצגות יומיות.

הסרט המדבר הראשון, באולם מוגרבי.

מוסיקה (עממית):

ברכה צפירה ונחום נרדי מופיעים "מטעם המכביה" באהל שם; בתכנית: שירי א"י, תימן, ערב, ספרד, טורקיה, שירים בדואים, שירי רועים ושירי ילדים.

1933

יסוד מפלגות נאציות:

בציכוסלובקיה בראשות קונראד הינלין, בנורבגיה בראשות וידקון קוויזלינג, נצחון הנאצים בבחירות בעיר החופשית דאנציג. אוסטריה - דולפוס, ראש הממשלה, מפזר את הפרלמנט ונוטל סמכויות דיקטטור.

גרמניה - היטלר נבחר לראש ממשלה עם סמכויות של דיקטטור (30.1). תחילת רדיפת יהודים. משטר טרור ורצח מנהיגי השמאל. שריפת הרייכסטאג בברלין. ביטול כל המפלגות למעט המפלגה הנאצית. הקמת מחנות ריכוז ליהודים ומתנגדי המשטר.

יפן - עוזבת את חבר הלאומים.

זת: עירק - רצח הנוצרים ("הכנסייה האשורית").

כלכלה:

ארה"ב - מדיניות ה-"ניו דיל": תחילת שיקום החקלאות והתעשייה: בניית סכר עמק טנסי, ארגון מינהל לעבודות ציבוריות להעסקת מובטלים. ביטול הזהב כבסיס המטבע, ביטול איסור מכירת משקאות חריפים. חידושי יחסי המסחר והכרה בממשלת בריה"מ.

בריה"מ - כשלון תכנית החומש הכלכלית של סטאלין, גורמת למחסור ורעב.

תרבות: גרמניה -

שריפת ספרים של יהודים ואנטי נאצים. סגירת הבאוהאוס בברלין ע"י הנאצים.

בריחה המונית מגרמניה (60,000 אנשי רוח עד 1939).

אמנות:

בריטניה - תערוכת UNIT ONE בלונדון: **הפורות, ניקולסון**, הנרי מור ועוד.

גרמניה - ממורי הבאהאוס שעזבו: ואסילי קאנדינסקי לפאריז; יוסף אלברס ומוהולי-נאגי לארה"ב, מרסל ברויר לשויץ, בהמשך (1935) לאנגליה ולבסוף לארה"ב.

ציור:

פאריז -

רואו: "ראש של ישו". אקספרסיוניזם.

מאגריט: "מצב האדם" סוראליזם.

פיסול: פאריז -

חוליו גונזאלס: "אמהות" (פיסול). ריאליזם.

תכנון ערים: קונגרס CIAM VI באתונה -

"העיר הפונקציונלית". הסיכומים פורסמו ע"י ח.ל. סרט (1942) ו-לה קורבוזייה (1944).

אדריכלות:

בריטניה -

מנדלסון: ביתן לחולים "דה לה וואר". עם סרגי צ'רמאיף. פינלנד - **אלטו:** בית מרפא לחולי שחפת (התחלה 1929).

ספרות:

ארה"ב -

גרטרוד שטיין: "האוטוביוגרפיה של אליס ב. טוקלאס" (סיפורת).

נפטר רינג **לארדנר** (48). מחבר סיפורים על תקופת הג'אז, ביניהם המחזמר "ירח יוני" (Lardner).

בריה"מ - שולוחוב: "קרקע בתולה" (סיפורת).

ספרד - פדריקו גארסיה לורקה: "חתונת הדמים" (מחזה. הועלה בארץ 1946).

צרפת -

קולט: "החתולה" (סיפורת).

אנדרה מאלרו: "גורל האדם" (על המהפכה בסין).

שוויץ - תומאס מאן: "יוסף ואחיו" (סיפורת. עד 1943).

בריטניה - נפטר ג'ון גאלסוורת'י (66). מספריו תורגמו לעברית: "סטואיקן"; "עץ התפוח"; "שירת הברבור"; "כף הכסף"; "הקוף הלבן"; "הפרח האפל"; "ההגדה לבית פורסיית" (Galsworthy).

הסטוריה: בריטניה - וינסטון צ'רצ'יל: "מארלבורו חייו וזמנו" (עד 1938).

סרטים:

ארה"ב -

סקארפייס (הוקס). עם פאול מוני.

"המלכה כריסטינה". עם גרטה גארבו.

"קינג קונג".

"ד"ר גיקל ומר הייד". ע"פ סטיבנסון.

בריטניה - "הנרי ה-VIII" (אלכסנדר קורדה) עם צ'ארלס לוטון.

צרפת - "אפס בהתנהגות" (ויגו).

עם ישראל:

אוגוסט: הקונגרס הציוני ה-18 בפראג ("קונגרס המהפך"). תנועת הפועלים עולה לשלטון בתנועה הציונית. להנהלה הציונית בירושלים מצטרפים דוד בן-גוריון, משה שרתוק, אליעזר קפלן, ד"ר ארתור רופין ויצחק גרינבוים.
זאב ז'בוטינסקי והרביזיוניסטים פורשים סופית מההסתדרות הציונית לאחר הקונגרס.

(1933) ארץ ישראל

תפיסת השלטון ע"י הנאצים יצרה גל עכור של אנטישמיות שהציף את כל אירופה. כתוצאה מכך הגיעו לארץ 160 אלף עולים עד 1936 - מספר הגדול מסך כל העולים מאז תחילת המנדט הבריטי. בלטו בעליה זו דוברי הגרמנית (מכאן השם "עליה גרמנית" או עליה ה'), רובם יוצאי מערב פולין ומיעוטם מגרמניה, צ'כיה ואוסטריה. ביניהם מספר רב של אנשי מקצוע, משכילים ובעלי אמצעים, שהביאו לשגשוג כלכלי, אשר נמשך עד למחצית 1936. היו אלו שלוש שנות פריחה שאין כדוגמתה לבניה בערי ארץ ישראל: בחיפה, ירושלים ובעיקר בת"א.

אולם בו זמנית - אולי כהד לקיטוב הפוליטי שחל באירופה ובמיוחד בגרמניה - הלך והחמיר הפילוג בין תנועת העבודה לרוויזיוניסטים, שהגיע לשיאו עם רצח חיים ארלוזורוב על חוף הים בת"א. האצבע המאשימה הופנתה מיד כלפי התנועה הרוויזיוניסטית, שזוהתה ע"י מרבית הישוב כאוהדת הפאשיזם. לא יפלא על כן שכתוצאה מכך גם נעצרו שלושה רביזיוניסטים שהובאו למשפט בחשד שביצעו המעשה. האוירה הכללית הייתה רווית איבה ורק בדרך נס נמנעה התפרצות מלחמת אחים. בסופו של דבר זוכו שניים מהעצורים והשלישי, שנמצא אשם ונידון למוות, שוחרר גם הוא, ע"י בביהמ"ש העליון, מחוסר עדות מסייעת. אבל החשד והשנאה בין המחנות עתידים להמשך עוד עשרות שנים.

למראית עין עדיין שלטה בארץ האדריכלות המסורתית, אם כי למעשה כבר החל השינוי הכמעט כללי לכיוון המודרניות. על כך מעידה חוברת המוקדשת לבניה

שפורסמה בשנה זו ע"י כתב העת "מסחר ותעשייה" (הארגון שהיה אחראי לקיומן של תערוכות "יריד המזרח"). החוברת מכילה עשרות בניינים מודרניים מכל רחבי הארץ ובמיוחד מת"א.

ארוע אחר היה שובם של כמה אדריכלים ישראלים כגון: יוסף נויפלד - בוגר האקדמיה בווינה ורומא (1926), שחזר מבריה"מ, מקום בו עבד בשיתוף עם ברונו טאוט; זאב רכטר, שחזר מביקור לימודים ועבודה בפאריז, שנמשך למעלה משנתיים. שני אלה ביחד עם אריה שרון, שחזר עוד בשנה הקודמת, עתידים להתייצב בראש המהפך האדריכלי ההולך ומתחולל בארץ.

הבניינים הבולטים שתוכננו בשנה זו, הם בית הדירות (אנגל) הראשון על עמודים בשדרות רוטשילד 84 בת"א - תכנן זאב רכטר; חדר האוכל בתל יוסף - תכנן ליאופולד קראקואר, את ביה"ס והפנימיה במשמר העמק - תכנן יוסף נויפלד.

אין ספק שרכטר הושפע מחמשת עקרונות האדריכלות של לה קורבוזייה: תוכנית חופשית, חזית חופשית, קומת עמודים, חלונות סרט וגינת הגג. אבל העיבוד הוא מקורי, במיוחד במורכבות התלת מימדית של נפח הבנין, כמו גם שילוב החלונות הבולטים עם המרפסות. כל המרכיבים הללו, ראוי לציין, אומצו מיד על ידי שאר המתכננים עד כדי טשטוש גמור בין אחד למשנהו - תופעה מובנת בקהיליה קטנה דוגמת ארץ ישראל של אז ואפילו היום. על התלהבותו של רכטר מלה קורבוזייה מעיד בנימין צ'לנוב (24) אדריכל צעיר שעבד לעת זו אצל רכטר. צ'לנוב סיים אמנם, שנה קודם לכן (1932), את לימודיו בפאריז, אלא שעתה מהר לחזור לשם על-מנת להתקבל לעבודה במשרדו של לה קורבוזייה (עד 1935). אפשר שצ'לנוב הושפע גם מדברים ששמע מפי אדריכלים אחרים, שהרי לעת זו היה בת"א לפחות עוד חסיד נלהב של לה קורבוזייה: שמואל ברקאי (35), שסיים לימודיו בפאריז ואפילו עבד תקופה קצרה אצל לה קורבוזייה.

מכל מקום, קומת העמודים הפתוחה כפי שתוכננה ע"י רכטר חוללה מפנה, העתיד לשנות את דמותו של בית המגורים בת"א לשנים רבות. מה גם שלאחר מספר שנים שונה חוק הבניה כך שבעלי הבתים, שהרימו על עמודים את החזית הפונה לרחוב, זכו בתוספת של דירות קרקע בחלקו האחורי של הבית. יתרה מכך, באמצעות חוק זה ניתנה לרחובות העיר, הצרים יחסית, תחושה של מרחב - למרות שגינות הנוי, כולל בריכות דגי הזהב מתחת לעמודים, נזנחו עם השנים.

חדר האוכל של קראקואר בתל-יוסף - מהבודדים שלא שונו - זכה להצלחה רבה בעיקר אצל האדריכלים הרואים בו, עד היום, את אחת הדוגמאות החשובות של הסגנון המודרני בארץ: מחד, בנין צנוע, בהתאם ליכולתה של ההתיישבות העובדת; מאידך, הטיית חלקו העליון של חלל האולם ב-90 בתוספת מרפסת כניסה רחבה, היוצרים במשולב גיאומטריה מפתיעה בבחיורותה ובפשטותה.

בית הספר והפנימיה במשמר העמק בתכנונו של יוסף נויפלד היו בשעתו מראשוני הבניינים הציבוריים הגדולים בארץ, שתוכננו על פי עקרונות האדריכלות המודרנית. יחודו של הבנין מבחינה צורנית נובע מהקו האופקי המתמשך, בהשראתו של אריך מנדלסון, שבמשרדו בברלין עבד נויפלד תקופה קצרה.

בביתן שליד המוזיאון (פברואר): "קבוצת אמנים מודרניים": הציירים **אבני, גלעדי, הולצמן, הנדלר, זריצקי, לבנון, לובין, לוביצקי, מוקדי, סטימצקי, סיגרד, פיין, קוסונוגי, צבי שור, שמיט-שמי** והפסלים **מלניקוב, פריבר ופליוס**.

עלו הציירים -

יעקב **שטיינהארדט** (46). יליד פולין. בגרמניה מ-1906.

יוסף **בוזקו** (45). יליד פולין. בגרמניה מ-1919.

מרדכי **ארדון-ברונשטיין** (37). יליד פולין. בגרמניה מ-1920.

פיסול:

אריה **אל-חנני**, "הגמל המעופף", בשער "יריד המזרח" בצפון ת"א, על פי הסמל שעיצב ליריד הקודם בשנת 1932 (היום בכניסה לגני התערוכה).

אדריכלות:

חיפה -

מקס **לב**: מרכז מסחרי חדש. (בשלבים).

קראקאר: מלון טלטש, דרך הים 103, עד 1935. בשעתו המלון הגדול ביותר בחיפה.

תל-אביב -

מגידוביץ: מלון דירות ומסחר רח' אידלסון/ אלנבי 17.

נויפלד: מלון דירות ובית קפה, רח' פינסקר 4. בשיתוף **ירוסט**.

רכטר: בית דירות (אנגל), שד"ר רוטשילד 84. הבית הראשון על עמודים בארץ.

בהתיישבות העובדת -

נויפלד: בית ספר, פנימיה ומגורי חברים במשמר העמק. בשלבים, עד שנות ה-1940.

קראקאר: חדר אוכל בתל יוסף, עד 1935.

חרו -

בנימין **אידלסון** (22). עם סיום לימודיו בבלגיה.

שמואל **ברקאי** (34). עם סיום לימודיו בפאריז ועבודה אצל לה קורבוזייה.

יעקב **ירוסט** (32). עם סיום לימודיו בווינה וצרפת.

ישראל **מילוסלבסקי** (21). עם סיום לימודיו בבלגיה.

שמואל **מיסטצ'קין** (25). עם סיום לימודיו בגרמניה (באוהאוס ברלין).

עלו -

גד **אשר** (25) מגרמניה.

עלזה **גדעוני**. מגרמניה.

אלפרד **גולדברגר** (25) מפולין. עם סיום לימודיו בפאריז.

וילהלם זאב **הלר** (49) מגרמניה.

וורנר יוסף **ויטקובר** (30), מגרמניה.

נחום **זלקינד** (38), מרוסיה. למד ועבד בגרמניה.

יוסף **קלרווין** (40) מגרמניה.

הרי **לוריה** (38) מרוסיה. למד ועבד בנאפולי.

שלמה **ליאסקובסקי** (29) משוויץ.

ד"ר גדעון **קמינקא** (29) מאוסטריה.

אלכסנדר **פרידמן** (28) מרומניה. למד ועבד ברומא.

היינץ **ראו** (38) מגרמניה.

ד"ר אויגן **שטולצר** (47) מהונגריה. למד ועבד בפאריז וגרמניה. מומחה לבנין ערים ותיאטראות.

פרסומים -

עם כל חשיבותם של בנינים אלה, הרי שאין ספק, שהארוע המרכזי של העשור המתמקד בהכנות לקראת הקמתו של "יריד המזרח" בצפון ת"א, שפתיחתו נועדה לשנה הבאה. כאן חברו מיטב הכוחות, כגון ריכרד קאופמן, שעיצב את השדרה המרכזית ואת ביתן "תוצרת הארץ" (הבנין הגדול ביותר שתכנן - באורך 150 מטר); אריה אל-חנני, שעיצב את "ביתן העמים" ופסל "הפועל העברי" בנוסף לסמל "הגמל המעופף" שהוקם שנה קודם לכן; עלזה גדעוני, שהייתה אחראית לביתן השבדי, יוסף נויפלד האחראי לביתן הבריטי, שנחשב ליותר יוקרתי היות שהיתה בו משום הכרה של ממשלת המנדט במעמדם של אדריכלי הישוב המודרניים;

אריה שרון עיצב ליריד זה גירסה חדשה של ביתני ההסתדרות שהוקמו, כמו בשנת 1932, מלוחות עץ פשוטים הניתנים לפרוק. ביריד גם חברו גיניה אוורבך, שלמה א' גינזבורג (שא"ג) ועלזה גדעוני, ליצירת בית קפה שנחשב עוד שנים רבות לאחת מיצירות המופת של אדריכלות הארץ.

ראוי לציין שגיניה אוורבך ועלזה גדעוני מייצגות קבוצה גדולה יחסית של נשים אדריכליות שעיצבו את דמותה של הארץ, ביניהן לוטה כהן, שעלתה מגרמניה עוד בשנות העשרים, גרטרוד גולדשמיט, שפעלה גם היא מאז שנות העשרים וכן דורה גד, אירנה מיטלמן, יהודית סגל-שטולצר, יהודית צ'לנוב, בלה שרגנהיים-שרנון, מהן עצמאיות ומהן שעבדו בשיתוף עם בעליהן.

הישוב על סף מלחמת אזרחים כתוצאה מרצח

חיים ארלוזורוב על חוף ת"א (16.6). מואשמים שלושה פעילים רוויזיוניסטים. שניים מהם יוצאים זכאים, והשלישי, אברהם סטבסקי, נידון למוות. בית המשפט העליון, של ממשלת המנדט, משחררו בשל העדר עדות מסייעת.

אוכלוסיה: 1,140,000 (234,000 יהודים)

עולים: 30,500. **יורדים**: 1,500.

מפעלים: חיפה -

נפתח נמל עם מעגן עמוק ראשון לאניות בא"י (31.10).

עיר:

תל-אביב - 72,000 (תוספת של 20,000, למעלה ממחציתם מגרמניה).

הבניה (בת"א): 353,000 מ"ר.

אמנות:

תל-אביב - במוזיאון:

ד"ר קרל שוורץ, לשעבר מנהל המוזיאון היהודי בברלין, מתמנה למנהלו הראשון של המוזיאון, עד 1947. משה קניוק מכהן כמזכיר. האספן גריץ מברלין מעמיד לרשות המוזיאון 25 פסלים, תבליטים וציורים של **ארכיפנקו** וציורים של מקס **ליברמן**. תערוכות: **רובין, אלוואיל, גוטמן, גליקסברג, אני נוימן, סיגרד, עובדיהו, שץ** (זכרון), בתיה **לישנסקי** (פיסול), אמנים שזה מקרוב באו (ביניהם **גולדברג, קולביאנסקי, שטיינהארדט**) ותערוכת אמני א"י למען ישוב יהודי גרמניה בא"י.

"בשפ"ל" מאת מ' גורקי (תפאורה: מנחם שמיט-שמי). "אופרה בגרוש" מאת ברטולד ברכט וקורט וייל.

מוסיקה:

יסוד "איחוד סימפוני" (שילוב "התזמורת הסימפונית", "החברה הפילהרמונית" ו"חוג ידידי הסימפוניה" שליד ועדת התרבות של ההסתדרות), פעל עד 1936. יסוד ה"קאמראופרה", ע"י הבמאי בנו פרנקל והמלחין הנס שלזינגר. עלה המלחין פאול בן חיים מגרמניה.

1934

בעוד המערב כולו נאבק עם המשבר הכלכלי, הולכים ונמשכים הנסיונות ליסודם של משטרים סמכותיים חדשים. באוסטריה נטל דולפוס, ראש הממשלה, סמכויות של דיקטטור. נסיונם של הסוציאלי דמוקרטים לסלקו בכח הזרוע חוסל תוך 4 ימים, ובכך חוסל המיתוס של "וינה האדומה". כעבור מספר חודשים הצליחו הנאצים האוסטרים לרצוח את דולפוס, אבל נכשלו בנסיונם לתפוס את השלטון והמתנקשים הוצאו ברובם להורג. בפאריז נערכו הפגנות אלימות של הימין בעוד השמאל משבית את כלכלת המדינה. בבריטניה הלכה וצמחה מפלגה פאשיסטית אנטישמית, בראשות אוסוואלד מוזלי.

בינתיים חל שיתוק רוחני ופוליטי מוחלט באיטליה וגרמניה כמו גם בבריה"מ, מקום בו שלטה באמנות אידיאולוגיה רשמית הידועה בשם ראלזים סוציאליסטי. באותה שנה הוקם בוואשינגטון האירגון לסיוע לאמנים - זאת ללא התערבות סגנונית. אדרבא, רוב העבודות נטו לכיוון הראלזים החברתי המזוהה עם השמאל בהשפעת דייגו ריברה. למפעל זה מיחסים בדרך כלל את הפיכתה של ארה"ב למרכז האמנות בשנים שלאחר מלחמ"ע2.

אוסטריה (וינה) -

12-16: דיכוי מרד הסוציאלי-דמוקרטים.

26.7: הנאצים רוצחים את הנשיא דולפוס (25 ביולי), אך נכשלים בנסיונם להקים ממשלה. המתנקשים מוצאים להורג.

איטליה - פגישת היטלר ומוסוליני בונציה.

בריה"מ - מתקבלת לחבר הלאומים. סטאלין פותח במסע "טיהור" המפלגה מכל בעלי דעה עצמאית (ר' גם אמנות).

בריטניה - כנסים המוניים של פאשיסטים בראשות אוסוואלד מוזלי.

גרמניה - היטלר נבחר במשאל עם כ"מנהיג" (פיהרר): שיקום הצבא. רצח מנהיגים אנטי נאצים. (ר' גם אמנות).

צרפת - 6 הפגנות המוניות של הימין מול משרדי הממשלה. 15 הרוגים, 1,500 פצועים. חשש למהפך פאשיסטי. התארגנות השמאל בראשות ליאון בלוס. שביתה כללית של הפועלים כנגד הימין (ר' גם אמנות).

אלבום עבודות של 23 אדריכלים בארץ ישראל, בהוצאת "מסחר ותעשייה". העורך יעקב שיפמן-בן סירא, מהנדס העיר ת"א.

ראובן אברמוביץ-אברם (חדר אוכל ברמת רחל); גינה אורבון ושלמה גינזבורג (בית פרטי ובית דירות, ת"א); יוסף ברלין (בית דירות ת"א); שלמה גפשטיין (בית דירות, ת"א); קליפורד הולדיי (הכנסיה הסקוטית; בנין העיריה, ירושלים); פנחס היט (בית דירות ובית מסחר, ת"א); אוסטין האריסון (ארמון הנציב, ירושלים; בית המשפט, חיפה); זולטן הרמט (בית פרטי, ירושלים); בנימין חייקין (מכון איינשטיין, ובית שטראוס ירושלים); דוד טוביה (בית הוצאת "אמנות", ת"א - היום "דבר"); יוסף נויפלד (תוכנית ב"ס במשמר העמק); ריכרד קאופמן (בית פרטי, ירושלים ובתי עובדים ליד ים המלח); דב קוצ'ינסקי (מעונות עובדים א"ב, ת"א); מאיר רובין ובנימין אנקשטיין (מוסד דן, ת"א ומוסד המקשר, ירושלים); קרל רובין (בתי דירות, ת"א); שמואל רוזוב (בתים פרטיים, חיפה); זאב רכטר (תכנית לבית פרטי, רמ"ג); יעקב שיפמן-בן-סירה (אולם התעמלות וגן ילדים, ת"א. בשיתוף יצחק רייך); הלל שלוש (בית פרטי, ת"א); זכי שלוש (בית פרטי ובית דירות, ת"א); אריה שרון (תכנית מעונות עובדים ד'ה, ת"א ומעונות עובדים בגבעתיים). כל הבניינים בסגנון מודרני למעט העבודות של הולדיי, הריסון וחייקין.

כתבי עת:

"במה", דו ירחון לענייני אמנות התיאטרון בהוצאת "חוג הבימה".

שלונסקי פורש מ"כתובים" ומיסד את השבועון "טורים" בטאון קבוצת "יחדיו", עד 1934 ושוב בשנים 9-1938.

"גליונות", ירחון לדברי ספרות, מחשבה וביקורת. העורך יצחק למדן, עד 1954.

"עתון מיוחד", שבועון רכילות וחברה, בעריכת א' מטמון (זאובר).

ספרות (מקור):

שאול טשרניחובסקי - "ספר הבלדות".

ספרות (תרגום):

"אן ויקרס" מאת לואי סינקלר.

"האדמה הטובה" מאת פרל ס' באק.

"המכשפה מפאריז" מאת ויקטור הוגו (תרגום שני בשם הגיבן מנוטר-דאם 1944).

תיאטרון:

הבימה -

"היהודי זיס" מאת ל' פויכטוונגר. "יום שיש הקצר" עפ"י ביאליק; "רחב" מאת ח' סקלר; "3 גנבים" מאת פ' נוטארי (תפאורות: ראובן רובין) "האוצר" מאת שלום עליכם (תפאורה: אריה אל-חנני). אהל -

כלכלה:

ארה"ב - אישור הקצבת כספים לעבודות ציבוריות להעסקת מובטלים (רי גם אמנות).
גרמניה - חיסול מהיר של האבטלה כתוצאה מההכנות למלחמה.

תכנון ערים: ארנסט מאי עוזב את בריה"מ

ועובר למושבה הבריטית טאנגאניקה במזרח אפריקה - עד 1954.

אמנות:

ארה"ב - נוסד ארגון ממשלתי להעסקת אמנים מובטלים. פעל עד 1943. במסגרת זו הועסקו 10,000 אמנים. הוזמנו 1,200 ציורי קיר ונקנו 3,000 עבודות בודדות, כגון תמונות, הדפסים, פסלים, צילומים ומלאכות יד (רובם אבדו עם הזמן).

גיון **דיואי**: "האמנות כחוויה". על הקשר בין היצירה, המקום והזמן.

בריה"מ - המפלגה הקומוניסטית מאמצת בלעדית את סגנון הראליזם-הסוציאליסטי.

גרמניה - הנאצים מפסיקים את פעילותו של ארגון ה"וורקבונד" (3,000 חברים).

פאריז -

גל שני של אמנים, סופרים ואנשי רוח המצטרפים לתנועות פוליטיות. הרוב לשורות השמאל (הגל הראשון במחצית שנות ה-1920).

לוצ'יו **פונטאנה** (מאיטליה). מצטרף לחוג "הפשטה יצירה".

אדריכלות:

גרופיוס משתקע באנגליה (עד 1937), לאחר מכן בארה"ב. אנדרטה **לורסה** משתקע בבריה"מ (עד 1937), לאחר מכן חזר לצרפת.

מנדלסון משתקע בארץ ישראל (עד 1940), לאחר מכן בארה"ב. שויצריה -

רוברט **מייאר**: סידרת גשרים מבטון.

ברויר: בית דירות בציריך עבור הסטוריון האמנות זיגפריד גידיון. בשיתוף האחים רוט.

ספרות:

ארה"ב - סקוט פיציגראלד: "ענוג הוא הלילה" (סיפורת. תורגם לעברית).

בריטניה -

גיימס הילטון: "שלום מיסטר צ'יפס" (סיפורת. תורגם לעברית 1947).

רוברט גרייבס: "אני קלאודיוס", "קלאודיוס האל" (סיפורת הסטורית. תורגם 1950).

צרפת -

ז'אן קוקטו: "מכונת התופת" (סיפורת).

ז'אן ז'ינו: "שירת העולם" (סיפורת. תורגם 1944).

ג'ורג' סימנון: המפקח מגרה. בסדרה זו יופיעו כ-50 ספרים. רבים מהם עובדו לסרטים.

גרמניה - נפטר יעקב **וסרמן** (61). מכתביו תורגמו לעברית: היהודים מצ'רנדורף, האחיות, אלכסנדר בבבל, בר-אוותיים, זהב קרמלקה, פרשת מאוריציס, אצטל אנדרגסט, קולומבוס, יוסף קירקהובן ועוד. (Wassermann).

סרטים:

בריה"מ - "צ'אפאייב" (ואסילייב).

"קומדיית ג'אז" (אלכסנדרוב).

צרפת - "אטלנטה" (ויגו).

מוסיקה:

צרפת -

ארתור הונגר: "סמיראמיס" (בלט).

רחמנינוב: "רפסודיה על נושא של פאגניני".

הגות:

גרמניה -

מרטין בובר: "סיפורי מלאכים, רוחות ושדים".

(חסידות).

לאזאר גולדשמידט: גמר תרגום התלמוד

לגרמנית (התחלה 1891).

קנדה - ארנולד **טויינבי**: "הסטוריה" (סיום

1954).

(1934) ארץ ישראל

למרות הקיטוב הפוליטי שבין תנועת העבודה והמרכז מחד, והרביזיוניסטים מאידך - מתחילה פריחה תרבותית בכל המישורים ואיתה האדריכלות המודרנית.

ראשית, עבודותיו של אריך מנדלסון, כגון בית שוקן בירושלים (היום האקדמיה למוסיקה) ובית ויצמן ברחובות.

באותו קו דינמי זורם מוסד "דן" (אנקשטיין), בית חולים "אסותא" (נויפלד) "בית הדר" (קרל רובין) ובית חולים "בילינסון" (שרון) - כולם בת"א וסביבתה ובכולם נבחר האדריכל בתחרות מצומצמת בין מתכננים. לאלה יש להוסיף את בנין החנויות והמשרדים בכיכר מגן דוד ("פילי"), שתכנן ש' ליאסקובסקי, אדריכל שעזב כעבור מספר שנים. בפניה השניה של אותה כיכר, בנין מסחרי שתכנן האדריכל הוותיק יחסית יהודה מגידוביץ, שעשה כאן הסבה מדהימה מסגנונו המסורתי, שהיה לסמל ת"א הקטנה, לסגנון מסחרי מודרני מובהק. סגנון דומה ניתן לזהות גם בבניין החנויות והמשרדים של זכי שלוש ברח' נחלת בנימין 61.

מכל אלה ניתן היה להגיע למסקנה כאילו הייתה למנדלסון השפעה מכרעת על האדריכלות בארץ בשנות השלושים. אבל, הבחנה זו מתעלמת מהעובדה שהסגנון הדינמי הזורם עשוי היה להגיע לארץ בדרכים רבות, רובן עקיפות. במילים אחרות, בתי המסחר והמשרדים שתכנן מנדלסון בשנות העשרים, הם דוגמה של עודף הצלחה. תוך זמן קצר הפכו מרכיבי נחלת הכלל: חלונות וגגונים מתמשכים כרצועות, החזית המתעגלת והדגשת פינות; מרכיבים שזכו לפרושים ועיבודים ע"י אדריכלים שונים, מהם טובים ומהם פחות, גם למטרות אחרות כגון בתי חולים, בתי הבראה, מלונות, מפעלי תעשייה, שדות תעופה, בתי

קולנוע, בתי ספר ואפילו בתי מגורים. בצרפת נתמזג הסגנון הזורם עם "האר-דקו" של מחצית שנות ה-1920; שילוב הידוע בשם "סטייל מודרן". סגנון המתאפיין בזיקתו לבניה הים תיכונית העממית, שהייתה חביבה על האדריכלים הצרפתיים, כגון טוני גארניה, מאלה-סטיבנס ועוד רבים ביניהם, המפורסם ביותר כיום, לה קורבוזייה. על הזיקה בין אדריכלות הים התיכון והסגנון המודרני מעידה תגובתם של אלו המתנגדים לו בגרמניה, שדימו את תערוכת וייסנהוף, שטוטגארט (1927) לכפר ערבי: קירות חלקים, צבע לבן, גגות שטוחים, מרפסות, פרגולות וכו'.

לצבע הלבן משמעות רבות בתרבות אירופה. בנוסף להיותו מזוהה עם אדריכלות הים התיכון, כפי שכבר נאמר, הוא מסמל את הטוהר והתמימות, את הנעורים והיופי, את החדש ואת ההתחדשות. לכל אלה צריך להוסיף, ביחוד בארץ, גם שיקולים פרואים יותר, כגון המחיר הנמוך של טיח וסיד, כמו גם את יעילות הצבע הלבן כאמצעי הדוחה את קרני השמש ואת חום הקיץ. אותה תפיסה המשלבת שיקולים פונקציונאליים ואסתטיים מצוייה גם במרפסות המאפיינות את הבניה בארץ בתקופה זו. אלו מאפשרות כמובן מגוון של פתרונות אסתטיים, אבל חשוב יותר הוא השימוש הנרחב שנעשה בהן בערבי הקיץ החמים; תופעה שהייתה כה נפוצה עד שנדמה היה, שהעיר כולה חיה את חיה באזור ביניים זה, שבין הדירה לרחוב. שימוש דומה נעשה גם במרפסות בתי החולים ואילו בנייני משרדים ניתן היה לנצל אותן כמעין מסדרון מישני, כפי שעשה יוסף נויפלד בבנין המחסן המרכזי של קופ"ח ברח' בילינסון, בת"א.

לא כל הבניה המודרנית של שנות השלושים הייתה בהכרח לבנה. היו גם בתים צבועים כחול או אדום והיו שבחרו טיח מחוספס בצבעי חום וחום בהיר. הגימור היותר יוקרתי, אבל גם היקר יחסית, היה שילוב הטיח בחלוקי אבן זעירים. אלה יצרו מעין שיכבת מוזאיקה בצבעי אדמה עדינים, שזכו לשם "וואשפוף" (בגרמנית ניקוי בשטיפה), על-מנת לציין את השלב הסופי שבו מסירים את שיירי הטיח מהקיר ע"י שטיפה.

אי אפשר לסיים את הדיון על אדריכלות שנות השלושים מבלי להזכיר שני מרכיבים סגנוניים מובהקים: פרגולות הגג והחלון האנכי של חדרי המדרגות, שזכו לעשרות ואריאציות. אם כי גם באלו ניכר, פה ושם, המאמץ לחרוג במקצת מהשיגרה.

הגימור היוקרתי, כגון וואשפוף, במקביל להקלות שניתנו, בשלהי 1935, למי שהרים את חזית הבית על עמודים, מסמנים גם את המעבר מתפיסת הבנין כגוף תלת מימדי להפרדה בין חזית קדמית מטופחת, אפילו מצועצעת, והחזיתות הצדדיות והאחוריות שגימורן פשוט. תופעה זו, שמקורה פסיכולוגי וכלכלי, צמחה בד בבד עם התפשטות ההכרה, שהמדובר ברחוב. אבל המרווח בין הבתים - כששה מטרים - גרם לכך שכל בית נתפס, לפחות חלקית, כמבנה פינתי, החושף בו זמנית חזית קידמית מטופחת וחזית צדדית של צינורות ביוב ומים וארונות כביסה.

לתשומת לב מיוחדת, בשנה זו, ראויים בנייני מעונות עובדים של אריה שרון ברחובות פרישמן, פרוג ודב הוז. אלה מציינים את המעבר מגישה הפונקציונאלית החמורה של המעונות שנבנו ברח' מאז"ה בת"א (2-1931) בתכנונו של קוצ'ינסקי, אל עבר עיצוב שהוא רגיש יותר לשיקולים

הצעת הסכם (26.10) בין בן-גוריון לז'בוטינסקי (נחתם בלונדון) לפיו אמורות היו להפסק ההתנגשויות בין שתי התנועות, כולל הסדר היחסים בענייני עבודה. ההצעה נדחתה ע"י ועידת ההסתדרות ב-1935.

אוכלוסיה: 1,210,000 (283,000 יהודים)

עולים: 42,500. **יורדים:** 2,500.

העפלה: הספינה הראשונה, "וילוס". אורגנה ע"י ה"הגנה" ו"החלוץ" (יולי).

עיר:

תל-אביב במעמד של עיר (100,000 תושבים).

הבניה (ת"א): 470,000 מ"ר.

אמנות:

יסוד אגודת הציירים והפסלים בא"י (3.8).

חזר הצייר יצחק **פרנקל-פרנל** מפאריז (אביב) השתקע בירושלים, לאחר מכן (1936) בת"א.

תל-אביב -

במוזיאון: **שטיינהארדט**.

גליקסברג מקים אולפן לציור ברח' ביאליק 11.

פיסול: (ביריד המזרח) -

זאב **בן צבי**: "הזורע".

אריה **אל-חנני**: "הפועל העברי" (הגמל המעופף ר' 1932).

תכנון ערים:

חיפה - חזית צפונית של רח' המלכים ושער "פאלמר" לנמל. התכנון: קליפורד **הולידיי**.

תל-אביב - כיכר דיזנגוף, כולל חזיתות הבתים (פרס 1).

התכנון: גיניה **אוורבנד**.

אדריכלות:

חיפה -

אורל זוהר: בית ספר אליאנס בהדר.

ינוביץ: בית חולים כרמל, רח' חורב 2.

לב: בית הכנסת המרכזי בהדר (פרס 1. לא בוצע. ר' 1938 אדריכלות).

רוזוב: קולנוע "ארמון", בהדר.

ירושלים -

האריסון (מע"צ): בנין הדואר המרכזי, עד 1937.

מנדלסון, בית שוקן, רח' סמולנסון 7 (היום אקדמיה למוסיקה), עד 1936.

פיאצ'נטני (מאיטליה): בנין חברת הביטוח "ג'נרלי", עד 1935.

שטולצר, פרידמן, ומאיר **רובין:** בית כנסת "ישורון" רח' המלך גיורג', עד 1936.

עפולה - **אקסלרוד:** בית כנסת, עד 1935.

פתח-תקה - **שרון:** ביי"ח בילינסון, עד 1937. (פרס 1. הורחב מספר פעמים).

קליה - **רכטר:** בית מלון ומסעדה.

רחובות -

מנדלסון: בית ויצמן (היום מוזיאון).

רמת-גן -

ויטקובר: ביי"ח רפאל; סנטוריום ד"ר בלוך.

תל-אביב -

אנקשטיין (31): מוסד אוטובוסים ומועדון חברי קואופרטיב "המעביר" (היום דן), רח' ארלוזורוב (פרס 1).

עם מאיר **רובין.**

גפשטיין: קולנוע אלנבי (לשעבר רימון).

זלקינד: תחנת האוטובוסים המרכזית, עד 1937. עם **ויטקובר.**

לוריה: קולנוע מגדלור רח' בן יהודה 1, עד 1935. (נהרס). עם **שרון.**

ליאסקובסקי: משרדים וחנויות ("פילי"), רח' אלנבי 62 (כיכר מגן דוד).

מגידוביץ: בנייני משרדים וחנויות, רח' אלנבי 51 (כיכר מגן דוד); רח' נחלת בנימין 37.

נויפלד: ביי"ח "אסותא", רח' ז'בוטינסקי (פרס 1).

קרט **רובין:** מוזיאון תל-אביב (היום מוזיאון התנ"ך), שד' רוטשילד 16, עד 1936.

רטנר: **מרפאת** קופ"ח, רח' זמנהוף 34.

זכי **שלוש:** משרדים וחנויות, רח' נחלת בנימין 61. (לשעבר משרדי ממשלת המנדט).

ביריד המזרח (נהרסו בשנות ה-1960):

ריכרד **קאופמן:** תכנון כללי ובנין "תוצרת הארץ".

אלזה **גדעוני:** קפה גלינה. עם גיניה **אוורבון וש"ג.**

אריה **אל-חנני:** "ביתן העמים" (צרפת ואיטליה) ואולם התזמורת.

אלזה **גדעוני:** הביתן השבדי.

נויפלד: הביתן הבריטי.

פצובסקי: הביתן הציכוסלובקי.

שרון: ביתן ההסתדרות.

בהתישבות העובדת -

פינקרפלד: בית ילדים במרחביה.

פרסומים -

"**הבנין במזרח הקרוב**" **מיסודו של "חוג אדריכלים בא"י". העורך: ישראל דיקר.** משתתפים האדריכלים יוסף נויפלד, לוטה כהן, ד"ר אויגן שטולצר וד"ר ליאו אדלר

(דצמבר). בגליון תלונה על ריבוי התחרויות המצומצמות, שהציבור אינו יודע עליהן דבר.

עלו -

מוניה **וינראוב-גתאי** (25). למד בבאוהאוס ועבד אצל מיו ואן דר רו.

יצחק **יעבץ** (28) מפולניה.

יהודה **לבינסון-לביא** (24) מגרמניה.

ראובן (28) ואירנה (24) **מיטלמן,** מפולין.

אריך **מנדלסון** (47), מגרמניה דרך אנגליה.

אוסקר **קאופמן** (60), מהונגריה. למד ועבד בגרמניה. מומחה לבנין תיאטראות.

יוסף **רינגס** מגרמניה.

עיצוב:

עלה הגרפיקאי פרנץ **קראוס** מגרמניה. זכור היום בזכות עיצוב כרזות ל"דובק", ל"שמן" ולמוסדות הלאומיים.

כתבי עת:

"דרור", שבועון עברי מצוייר באותיות לטיניות, העורך איתמר בן אבי.

"דבר הפועלת", שבועון (היום נעמ"ת).

ספרות (מקור):

י"ד ברקוביץ: "אותו ואת בנו" (מחזה).

אברהם שלונסקי: "אבני בהט" (שירה).

נפטר **חיים נחמן ביאליק** (61). גדול המשוררים העבריים בתקופה החדשה. יליד רוסיה. למד בישיבת וולוז'ין. הצטרף לאגודת "נצח ישראל" (1900) והשתתף בקונגרסים ציוניים רבים. לימד בערי רוסיה וערך את "השילוח" עם י' קלויזנר.

ביקר עם רבניצקי בארץ ישראל (1909). סגן יו"ר החברה הספרותית היהודית וחבר ועד חובבי שפת עבר (1911). חבר מועצת הקהילה באודסה (1917). עלה לארץ בהיותו בן 51 (1924) והשתקע בת"א. ממיסדי הוצאת "דביר" וכתב העת "מאזנים". נשיא אגודת הסופרים בארץ ישראל ויו"ר ועד הלשון.

עלה ארנולד צוויג (1887-1968) מגרמניה. חזר לגרמניה המזרחית ב-1947. זכור בזכות ספרו "סרג'ינט גרישא".

ספרות (תרגום):

"הנפש הקסומה" מאת רומן רולאן. (סיפורת. הופיע שוב 1946).

"הורדובל" מאת קארל צאפק (סיפורת).

"עלובי החיים" מאת ויקטור הוגו.

"הפרוטה והירח" מאת סומרסט מוהם.

"יולינסו הכופר" מאת מרז'קובסקי. (סיפורת הסטורית).

"האם" מאת פרל ס' באק.

"40 יום של מוסא דאג" מאת פרנץ וורפל (על רצח הארמנים בטורקיה במלחמ"ע1).

תרבות:

הפילוג הפוליטי חודר לחוגי התרבות: אלתרמן-מפא"י, פן-קומוניסטים, א"צ גרינברג-רביזיוניסטים, שלונסקי-השומר הצעיר וכו'.

אמנות:

בריטניה - בן **ניקולסון**: "תבליט לבן". סגנון גיאומטרי מופשט.
ניו-יורק - יסוד "קבוצת העשרה": אמנים אקספרסיוניסטים, ביניהם מארק רותקו ואדולף גוטליב. שניהם יהודים שהצטרפו, לאחר 1945, לאקספרסיוניזם המופשט.

פיסול: פאריז -

ארפ: "ריכוז אנושי". סגנון ביומורפי מופשט.

אדריכלות:

קונגרס CIAM V בפאריז: "מגורים ורווחה".
איטליה - **נרווי**: מוסכי מטוסים מבטון (נהרסו).
ספרד - **טורוחה**: גגון למושבים בהיפודרום (ליד מדריד).
דוגמה חשובה של קליפות בטון.

עיצוב: פינלנד -

אלטו מיסד את חברת ARTEK ליצור רהיטים ומוצרים.

ספרות:

בריטניה -
ט.ס. אליוט: "רצח בקתדרלה" (מחזה).
רוברט אישרווד: "היער המאובן" (מחזה).
נפטר תומאס **לורנס** "איש ערב" (45). מספריו תורגם לעברית "המרד במדבר".
צרפת - היינריך מאן: הנרי ה-4 (סיפורת. תורגם 1945).
יוון - נפטר פאנאיט **איסטראטי** (51). סופר רומני-יווני. נחשב ל"מקסים גורקי" של הבלקאן, ביחד עם ידו ניקוס קאצאנטאקיס ("זורבה"). מספריו תורגמו לעברית "קירה קירלינה" ו"ידידי מוסה" (Istrati).

מוסיקה:

ארה"ב - ג'ורג' גרשווין: "פורגי ו-בס" (אופרה).
בריה"מ - שוסטאקוביץ': לידי מקבת (אופרה).
צרפת - נפטר פול **דוקה** (70). מחבר "שולית הקוסם" (Dukas).
גרמניה - נפטר אלבאן **ברג** (50). מאבות המודרניזם (Berg).

סרטים: ארה"ב -

"אנה קארנינה" עם גרטה גארבו. ע"פ טולסטוי.
"דויד קופרפילד" (קוקור) ע"פ דיקנס.
"המרד על הבאונטי".
"פסטור" עם פאול מוני.
"המלשיין" (גיון פורד).
בריטניה -
"39 המדרגות" (היצ'קוק).
"סקארלט פימפרל (קורדה) עם לזלי הווארד.
גרמניה - "ניצחון הרצון" (לני ריפמנסטאל), תעמולה.

תל-אביב - ליובה צפוני פותחת את קפה "כסית" הראשון (השם ע"י שלונסקי) ברח' בן יהודה, המשמש בית ועד לאנשי הרוח. אלה יושבים גם בקפה "אררט" ברח' בן יהודה 9 ובקפה "גינת" שליד כיכר מוגרבלי. כעבור מספר שנים יועבר "כסית" למקומו הנוכחי ברח' דזינגוף ואנשי הרוח שוב יתפלגו לקבוצות, מהם העוברים לקפה "פראק" בדזינגוף/גורדון ומהם לקפה "קנקן" בכיכר דזינגוף (נסגר).

תיאטרון:

הבימה -

"מעשה כשפים" מאת שלום עליכם; "החולה המדומה" מאת מולייר (תפאורות: משה **מוקדי**).
"אותו ואת בנו" מאת י"ד ברקוביץ'; "זאבים" מאת ר' רולאן (תפאורות: מנחם **שמיט-שמי**).
"פרופ' מאנהיים" מאת ה' שיר.

אהל -

"מות דאנטון" מאת ג' ביכנר.

קולנוע:

ברוך אגדתי - "זאת היא הארץ", הסרט העברי המדבר הראשון.

מחול:

רינה ניקובה עם קבוצת התימניות שלה - בלטים תנ"כיים ומזרחיים.

מוסיקה:

האורטוריה הא"י - "מעשה בראשית" מאת היידן.
הקאמרופרה - "הבוגד המדומה" מאת גלוק;
"דורותיאה" מאת אופנבאך.
רסיטלים - הכנרים ברונסילב הוברמן וז'אק תיבו, הפנסתרן ארתור שנאבל ורביעיית גלימיר.

1935

ארועי השנה נראים, בדיעבד, כצפויים מראש. היטלר סיפח את חבל הסאאר וביטל את חוזה ורסאי. מוסוליני פלש לחבש בעוד ראשי המעצמות נוקטים במדיניות של אי התערבות.

איטליה - הפלישה לחבש (4.10). אי התערבות המעצמות מסמן את העתיד לקרות מכאן ואילך.
בריה"מ - התחלת משפטי הראוה. הנאשמים "מתוודים" על חטאים.

גרמניה - סיפוח חבל הסאאר (לאחר משאל עם) וביטול חוזה ורסאי.
צרפת - יסוד הארגון הפאשיסטי "צלב האש".

כלכלה: ארה"ב - חוק ביטוח לאומי. חוק מס רכוש. יסוד ארגון עובדי התעשייה.

מפעלים: בריה"מ - פתיחת קו הרכבת התחתית במוסקבה.

חידושים: בריטניה - פיתוח הראדאר.

מחול: אופנת ריקוד ה"רומבה".

הגות: קארל ז'אספרז: "סבל וקיום" (אקזיסטנציאליזם).

עם ישראל:

אוגוסט: הקונגרס הציוני ה-19 בלוצרן (ללא הרביזיוניסטים). חיים ויצמן נבחר מחדש לנשיא ההסתדרות הציונית (יכהן עד 1948), בן גוריון ליו"ר ההנהלה הציונית.

ספטמבר: קונגרס היסוד של ההסתדרות הציונית החדשה (הצ"ח) ע"י הרביזיוניסטים בראשות ז'בוטינסקי, שפרשו מההסתדרות הציונית.

5.9: גרמניה - פרסום "חוקי נירנברג". היהודים מסולקים מכל שטחי החיים.

(1935) ארץ ישראל

נמשכה העליה הגדולה (62,000 נפש). במקביל לארועי "המכביה" השנייה.

השנה מצטיינת במספר רב של מבנים בולטים. בירושלים: ספריית שוקן בתכנונו של מנדלסון. בת"א: בית החלוצות ברח' המלך ג'ורג' בתכנונה של עלזה גדעוני, משק הפועלות בתכנונו של פינקרפלד, "בית הדר" בתכנונו של קרל רובין, בית ברנר בתכנונו של שרון - כולם פרס 1 בתחרות. לאלו צריך להוסיף את מוזיאון ת"א החדש בתכנונו של קרל רובין ואת קולנוע אלנבי בתכנונו של גפטיין.

במקביל התפרסם מוסף שני של כתב העת "מסחר ותעשייה" המוקדש לאדריכלות המודרנית בארץ למעט הבריטים הריסון והולידי וכן חייקין שנתר בשלב זה בין הארצישראלים הבוודים שנאחזו עדיין בסגנון המסורתי.

תופעה מוזרה לעת זו היא ההתעלמות ממבני התעשייה המודרניים שהלכו וצצו בסמוך לערים - תחום שזכה להערכה מיוחדת כמעט בכל הארצות הנאורות. דוגמה בולטת לכך היא מפעל הטקסטיל של משפחת ירושלמי מרמת גן, בתכנונו של פנחס היט בשיתוף עם המהנדס מ' ברטלר.

בתחום העיצוב בלטה פתיחתו מחדש של ביה"ס לאמנות "בצלאל" הפעם עם צוות של עולים חדשים דוברי גרמנית בראשות יוסף בודקו.

24.3: משאל של חברי ההסתדרות העובדים בא"י דוחה את הסכם דוד בן גוריון - ז'בוטינסקי.

אוכלוסיה: 1,300,000 (355,000 יהודים)

עולים: 62,000. **יורדים:** 400.

כלכלה: משיכת פיקדונות מהבנקים, ערב פלישת איטליה לחבש (ספטמבר).

מפעלים:

הנחת צינור הנפט עיראק-חיפה.

"סולל בונה" מוקם מחדש.

ספורט: "המכביה" השנייה ביריד המזרח בצפון ת"א.

עיון:

חיפה - 25,000 יהודים.

תל-אביב - העברת משרדי הממשלה הבריטית מיפו לשד' רוטשילד/נחלת בנימין.

אמנות:

תל-אביב -

במוזיאון: **ליברמן** (זכרון).

ביריד המזרח: תערוכת "התרבות בימי ביאליק" - הספר העברי בא"י, הלשון, ההשכלה, הציור והפיסול (29 ציורים, ו-7 פסלים), העתונות, הפלקט, הארכיאולוגיה, התיאטרון, המוסיקה, האדריכלות והדיור.

תכנון ערים:

ירושלים - תוכנית אב חדשה להר הצופים, במקום תוכנית ג'ס (אפשרה אוגוסט 1936. בוצעה חלקית). התכנון ע"י

מנדלסון.

תל-אביב - **צוות עירית ת"א:**

תוכנית אב "ת"א מזרח" - המשך תוכנית ג'ס; ממערב לרח' דיזנגוף. מהאזורים הראשונים שיבנו לפי חוק "קומת העמודים".

תוכנית אב "ת"א דרום" (חולון).

אדריכלות:

חדרה - יהודית **סגל-שטולצר**: בית כנסת (פרס 1).

חיפה -

ריכרד **קאופמן**: בית הבראה "כרמל" (שונה).

קלרוויין: משרדים וחניויות ("בית הקרנות") רח' הרצל 16-18. בשלבים עד 1954.

יפו -

רפפורט: ביה"ס ע"ש ס' ג'וזף, רח' יפת; ביה"ח הצרפתי, רח' יפת; ביה"ח של ד"ר דאגיאני, שד' ירושלים; בית מגורים בעגיאמי (היום בית שגריר צרפת). עם צבי **פרנקל**.

ירושלים -

מנדלסון: מועדון אונ', הר הצופים; ספריית שוקן, רח' בלפור 6, עד 1936.

קראקאר: בית בונם, רח' רמב"ן 21 (היום בל"ל. גימור טיח באישור מיוחד).

רמת-גן -

היט: מפעלי טקסטיל "ירושלמי", רח' אבא הלל/ בן גוריון. **לוריה**: ביה"ח ליולדות "רמת מרפא" של ד"ר אורבך (שונה); בית יתומים (שונה).

תל-אביב -

ברלין: בית דירות שד' רוטשילד 23 (היום בית ההגנה).

גדעוני: בית החלוצות רח' המלך ג'ורג'. (פרס 1).

חייקין: בית הדואר המרכזי, רח' אלנבי/יהודה הלוי. עם יצחק (**שורץ**) **שן-צור**.

נויפלד: מרכז קופ"ח רח' בן עמי 14 ת"א.

פינקרפלד: בנין משק הפועלות, שד' בן גוריון (פרס 1. היום מוזיאון).

פרידמן: "בית המהנדס", רח' דיזנגוף 200. בשיתוף ועדת היגוי.

קרל **רובין**: "בית הדר", רח' הרכבת (פרס 1).

אוסקר **קאופמן**: תיאטרון "הבימה", שד' תרס"ט. (לא הושלם).

שרון: "בית ברנר", רח' ברנר (פרס 1. שונה).

פרסומים -

אלבום עבודות של 37 אדריכלים, כולם מודרניים למעט ב' חייקין, ק, הולידי וא' הריסון - "בהוצאת מסחר

ותעשייה". העורך י' שיפמן-בן סירא. לרשימת 1933 (ע"ע) נוספו:

יעקב **אורנשטיין** ושי' **ליאסקובסקי** (בית מסחר, "פיל", ת"א); פנחס **ביז'ונסקי** (בית דירות, ת"א); דן ורפאל **בן דור** (בתים פרטיים, ירושלים); שמואל **ברקאי** (הצעות למלון בחיפה וביח"ר בת"א); עלזה **גדעוני** (בית דירות ובי"ס ויצ"ו, ת"א); יהושע **שטיינבוך** (בתי דירות, ת"א); אריה **כהן** (בתי דירות, ת"א); דב **כרמי** (בית פרטי, תל בנימין, רמ"ג); מקס **לב** (מרכז מסחרי, חיפה); הרי **לוריה** (בית יולדות, רמ"ג); יהודה **מגידוביץ** (בית מגורים, ת"א); יעקב **פינקרפלד** (בית דירות, ת"א); פריץ **קורנברג** (תכנית ביח"ר "עסיס", רמ"ג); יצחק **(שוורץ) שן-צור** (מלון "סן רמו", ת"א. נהרס); בן עמי **שולמן** (בתי דירות וחנויות, ת"א); יונתן **שלאיין** (בתי דירות, ת"א).

חזר האדריכל בנימין **צ'לנוב** (27) ממסע השתלמות אצל לה קורבוזייה. השתקע בת"א. עלו -

אלכסנדר **קלין** (56) מרוסיה. עבד שנים רבות בגרמניה. התמנה פרופ' לבנין ערים ושיכון בטכניון בחיפה. ארתור **שרגנהיים** (42) מגרמניה. אלפרד (אל) **מנספלד** (23) מגרמניה.

עיצוב: ירושלים -

ירושלים - **פתיחת "בצלאל" חדש**. בראשות הצייר יוסף **בודקו** וצוות מורים מעולי גרמניה.

כתבי עת: "הבוקר", עיתון יומי של הציונים הכללים, בעריכת בן ציון כץ וא' דרויאנוב. יופיע עד 1965.

ספרות (מקור):

לאה גולדברג: "טבעות עשן", (שירה).

יעקב שטיינברג: כל כתבי (ב-3 כרכים).

ספרות (תרגום):

יוסף ואחיו מאת תומס מאן (סיפורת. חלק א').

הדקבריסטים מאת מרז'קובסקי.

ילדים וילדותי מאת אנטול פראנס.

מעשה השודדים מאת קארל צ'אפק.

ספיח' מאת ז'אן ז'ינו.

תיאטרון:

הבימה -

"אגרת אוריה" מאת א' ברנהרד (תפאורה: משה **מוקדי**). "רביזור" מאת גוגול (תפאורה: מנחם **שמיט-שמי**). "חלום הגולם" מאת ה' ליוויק (תפאורה: יעקב **שטיינהארדט**). "ילדי השדה" מאת פ' הרישביין; "ארבעה דורות" מאת ל' כהן ואן דלפט; "עלי כינור" מאת שלום עליכם. אהל -

"ריחיים" מאת ד' ברגלסון (תפאורה: מנחם **שמיט-שמי**). "מן המיצר" מאת א' דושינסקי (תפאורה: מירון **סימה**). "החייל האמיץ שוויק" מאת י' האשק. "ליליום" מאת פ' מולנאר. הקומדיה הא"י -

"המכשפה" מחזמר מאת גולדפאדן.

מופעים -

"משא ביאליק. מחזה המונים מיצירות המשורר" מאת צבי פרידלנדר, באמפיתיאטרון יריד המזרח, עם האורטוריה הא"י. תנועה: גרטרוד קראוס (תפאורה: אריה **אל-חנני**). פירסומים -

הגיע לארץ אלבום 20 שנות "התיאטרון הקאמרי **במוסקבה**" (1914-1934). אוסף מאמרים, צילומים ומתווים בשחור לבן וצבע של אמני הבמה ביניהם **אקסטר, גונשארובה, וסנין, יאקולוב, סטרנברג** ועוד.

מוסיקה:

הקמראופרה -

"החטיפה מן ההרמון" מאת מוצארט. (תפאורה: משה **מוקדי**).

1936

בשנת זו נקלעו למצוקה קשה כל בעלי הדעה העצמאית במערב וכל מי שדגל במתינות יחסית מימין ומשמאל. הוידויים על "חטאים" במשפט הראווה שהתקיימו במוסקבה, פרי הטכניקה של שטיפת מוח, השאירו את השמאל בהלם בעוד הימין עולץ בשמחה לאיד. לעומת זאת צריך היה להיות תמים מאוד על-מנת להאמין לתעמולה הנאצית, שהתנהלה סביב האולימפיאדה בברלין, בדבר נקיון כפיו של משטר היטלר.

המציאות העכורה של טרור ממלכתי שהוסתרה היטב בגרמניה, באיטליה ובבריה"מ עתידה להתגלות לימים כאחת מהסרגדיות הגדולות של המערב. סטאלין, משמאל, עסק במסע טיהורים, שכמעט וחסל את הצבא האדום, את אנשי הרוח ואפילו קומוניסטים. בו זמנית נושלו, הוגלו או נרצחו מאות אלפים ויש אומרים מליונים של איכרים, על-מנת לקדם בבת אחת את החקלאות הכושלת.

מוסוליני, מימין, המשיך בחיסול גלוי וסמוי של מתנגדים בודדים. עתה קם לו בן זוג בדמות היטלר, שהשמיד מאות בני אדם, רובם בהסתר, במחנות מעצר. העובדה שנמצא לימים נאצי שטען שאת הטכניקה למדו מסטאלין אינה מנחמת כלל ועיקר. אדרבא, היא מעידה על הטרון שאחז את הימין והשמאל; טרונן העתידי להפוך במלחמ"ע2 לרצח המוני שכוון בעיקר להכחדתו של העם היהודי ע"י הנאצים.

בשנה זו מצא פולחן ההרס והדם את ביטויו הגלוי בספרד. ממשלת הרפובליקה שנותרה ללא צבא וציוד נאבקה שלוש שנים על קיומה בגבורה עילאית. אבל גורלה נחתם מלכתחילה, כאשר 27 מדינות החליטו על מדיניות של "אי התערבות", בעוד איטליה וגרמניה מסייעות למורדים. התקוה שבריה"מ או ממשלת "החזית העממית" (השמאל) בצרפת יסייעו למגר את פראנקו התבדתה. מתוך יאוש נאלצה הרפובליקה הספרדית להעזר ביחידות של מתנדבים ספרדים וזרים, בחסותן של מפלגות פוליטיות, שלא פעם הכשילו זו את זו. רצח יריבים, שבויים ובני ערובה, הפך מעשה של יום יום. ספרד נהייתה לשדה הנסיונות של מלחמ"ע2, במיוחד להפצצות אוויר, כפי שנעשה לראשונה ע"י טייסת גרמנית שחיסלה את העיר הבאסקית "גרניקה".

בתחום האדריכלות ראויה שנה זו להזכר בזכות 3 ארועים:

א) בית הקייט (המפל) בפנסילבניה בתכנון של פ"ל רייט (67), המסמן את פריחתו המיוחדת והמדהימה של אדריכלות ותיק ומופלא זה.

ב) מיניסטריון החינוך בריו דה ז'נרו, בתכנון של לה קורבוזייה וצוות של ברזילאים צעירים. כאן נוצר קיר המסך (BRISE SOLEIL), העתיד לפתוח פרק חדש באדריכלות המודרנית, במיוחד בארצות החמות.

ג) ההכנות לקראת היריד הבינלאומי בפאריז שבו הגיע לשיא פריחתו סגנון מונומטאלי בינלאומי: בגושניות סימטרית, סדרות אין סופיות של חלונות מרובעים, פתחי דלתות הקבועים בשערים עצומים ועמודי ענק המתנשאים לכל גובה הבנין.

אדריכלות זו זכתה לשמות גנאי רבים ברוח הפוליטיזציה של האמנות בכלל ומכאן הכינויים הסגנון הפאשיסטי, הסגנון הנאצי והסגנון הקומוניסטי, אלא שתארים אלה מתעלמים מהעובדה שהמדובר בתופעה כלל מערבית הנכונה גם לבניה שרווחה אצל מתכננים צרפתים, בלגים, בריטים, סקנדינבים, ואמריקאים. יתרה מכך, תחילתה של אדריכלות זו אצל כמה מהדמויות הבולטות באדריכלות המודרנית והיא מקובלת עד היום במיוחד בבנייני מוסדות לאומיים, בנקים, חברות כלכליות, בתי משפט, עיריות וכיו"ב.

ארה"ב - רוזוולט נבחר מחדש לנשיאות.

גרמניה - בחירות: 99% בעד היטלר. הצבא הגרמני נכנס לחבל הריינוס.

ספרד - תחילת מלחמת אזרחים, עד 1939. 27 מדינות חותמות על הסכם ל"אי התערבות" - צעד המבטיח את נצחון הצבא והפאשיסטים בראשות הגנרל פרנקו, הנתמכים ע"י הכוחות השמרנים מקרב האיכרים, הכהונה והאצולה וכן סיוע מאיטליה וגרמניה - לעומת ממשלת הרפובליקה החסרה ציוד ומפקדים (זאת בנוסף למאבקי כוח בין נאמני המשטר הרפובליקני: ליברלים, קומוניסטים, סוציאליסטים, סינדיקליסטים ועוד).

צרפת - ממשלת "החזית העממית" (השמאל) בראשות ליאון בלום.

אוכלוסית העולם (מליונים): סין 422, הודו 360, בריה"מ 173, ארה"ב 127, יפן 89, גרמניה 70, בריטניה 47, צרפת 44.

חידושים: ארה"ב - השלמת סכר הובר על נהר קולוראדו בנבאדה - יוצר את האגם המלאכותי הגדול בעולם (עד אותה עת).

כלכלה: בריטניה -

גיון מיינארד קיינו - "התאוריה הכללית של תעסוקה, ריבית וכסף".

ספורט: ה"אולימפיאדה" בברלין הנאצית.

אמנות: פאריז -

נתן אלטמן חוזר לברייה"מ. נחום גאבו משתקע בלונדון (עד 1946).

פיסול: פאריז -

גונזאלס: "מונסרא" ראליזם.

אופנהים: "אוביקט" - ספל, תחתית וכפית מפרווה. סורראליזם.

אנטון פבזנר: "התפתחות המישור". קונסטרוקטיביזם.

אדריכלות:

ארה"ב - רייט: בית קאופמן ("המפל").

ברזיל - לה קורבוזייה: משרד החינוך בריו דה ז'נרו. בשיתוף צוות ברזילאים בראשות לוציו קוסטה.

ספרות:

ארה"ב - מרגרט מיצ'ל: "חלף עם הרוח" (סיפורת). עד מות הסופרת בהיותה בת 49 (1949) נמכרו 8 מליון עותקים. הספר הוסרט (1940) בהצלחה עצומה וזכה בפרס אוסקר. בריטניה - דילן תומאס: "שירים".

נפטר רודיארד קיפלינג (71). מספריו תורגמו לעברית: "קיים", "ספר הגיונגל" ו"האיש שעמד להיות מלך" (Kipling).

צרפת - ז'אן אנואי: "מסע ללא מטען" (מחזה).

בריה"מ - נפטר מקסים גורקי (68). ראליסט בעל השפעה עצומה על בני דורו כגון ניקו קאצנטאקוס ("זורבה היווני"). מספריו תורגמו לעברית: "מפעל בית ארטמונוב"; "ילדות"; "בין הבריות"; "האוניברסיטאות שלי"; "קלים סאמגיין"; "קין וארתם"; "האם" ועוד. כמו כן הועלו על הבמה בארץ ממחזותיו כגון "השפל" (Gorky).

ספרד - נפטר פדריקו גארסיה לורקה (37). נרצח בסביליה ע"י הפאשיסטים. ידיו של הצייר דאלי ובמאי הסרטים בונואל. ממחזותיו הועלו בארץ: בית ברנארדה אלבה; אשת הסנדלר הנפלאה; חתונת הדמים. משיריו תורגמו "רומנסרו צועני" ועוד, ע"י רפאל אליעז (Lorca).

תיאטרון: איטליה - נפטר לואיגי פיראנדלו (69). מחבר "שש נפשות מחפשות מחבר" (1921), הנרי IV (1922) ו"כל אדם והאמת שלו", שהועלו בתיאטרון העברי (Pirandello).

סרטים:

ארה"ב - "מר דיז' הולך העירה" (קאפרה).

"זעים" (פריץ לאנג).

"אינטרמצו".

בריטניה - "רמברנדט" (קורדה) עם צ'ארלס לוטון.

הגות: ספרד -

נפטר מיגואל דה אונאמונו (72). מחבר "התחושה הטרגית של החיים": השאיפה לאלמות היא הדחף להצטיינות בכל תחום. (Unamuno).

עם ישראל: בריטניה - הפגנה אנטישמית של מוזלי ואוהדיו ברובע היהודי וויטציפל בלונדון.

ארץ ישראל (1936)

פליטים חבשים מגיעים, בלויית הקיסר היילה סלאסי לירושלים ("בית החבשים"). חלקם ישתקעו ויתקיימו ממכירת ערמונים חמים ברחובת העיר.

אוכלוסיה: 1,367,000 (384,000 יהודים)

עלו: 30,000. יורדים: 750.

בשלוש שנים (1933-36) עלו לארץ כ-160 אלף נפש, יותר מאשר בכל ימי השלטון הבריטי עד אז. רבים מהם הביאו הון ניכר שסייע לפיתוח מזרז של הארץ.

מפעלים: תל-אביב -

רשיון לפתיחת נמל מטענים (אניה ראשונה 19.5).

"יריד המזרח" האחרון בצפון העיר.

התישבות: קיבוץ תל-עמל, ראשון היישובים במתכונת "חומה ומגדל" (10.12).

"החומה": תבנית עץ כפולה ממולאה בחצץ (35x35 מ'), עם עמדות מבוצרות בשתי פינות. במרכז "מגדל" עם זרקור. להזנת הזרקור וצרכי התושבים סופק לכל ישוב גרטור חשמלי וארבעה צריפים למגורים (עד 1939).

עיר: תל-אביב -

130,000 איש. 33% מכלל היהודים בארץ.

נפטר מאיר **דיזנגוף** (75). ממיסדי ת"א וראש העיריה הראשון מ-1911. עלה בהיותו בן 44 (1905).

אמנות:

תל-אביב -

במוזיאון: תערוכה קבוצתית (**אבני, ארוך, גוטמן, הנדלר, זריצקי, לבנון, סטימצקי, סיגרד, פיין, שוורץ ושטרייכמן**).

יצחק **פרנקל-פרנל** פותח מחדש אולפן לציור בביתו ברח' בן יהודה/מנדלי. ב-1939 יעבור לרח' פרוג 24.

אהרון **אבני** ומשה **שטרנשוס** פותחים אולפן לציור במרתף ברחוב רש"י (ר' גם 1939).

תכנון ערים: נתניה -

כיכר מרכזית. (פרס 1). התכנון: **מנספלד**.

אדריכלות:

חיפה -

האריסון: בית המשפט.

קמינקא: בנין חנויות ומשרדים "בית השעון", רח' הרצל 27.

ירושלים -

האריסון: בית הדפוס הממשלתי, בשיתוף פוסטר וטרנר.

ריכרד **קאופמן:** בית אגיון, רח' סמילנסקי 7 (כיום בית ראש הממשלה).

תל-אביב -

רייך (עת"א): סמינר לוינסקי ובי"ס לדוגמה, רח' בן יהודה. אלזה **גדעוני:** בי"ס חקלאי ויצ"ו, רח' ערבי נחל (נהרס).

הולידיי: בנק ברקליס רח' אלנבי 103 (שונה). בחזית תבליט "יוסף המשביר" של האמן הבריטי אריך גיל (1882-1940).

לעת זו מופיע הסגנון המונומטאלי הבין לאומי בגירסה צנועה למדי, בעיקר באדריכלות בתי הכנסת של בנימין צ'לנוב, מקס לב ויהודית סגל-שטולצר; תיאטרון "הבימה" בתכנונו של אוסקר קאופמן; בנק ברקליס בתכנונו של קליפורד הולידיי; בנייני בנקים ומשרדים בתכנונם של יצחק רפפורט וצבי פרנקל; בנייני המוסדות וההסתדרות בתכנונו של אריה שרון, כולם בת"א.

בתחילת השנה נמשכה עדיין תנופת הבניה והעליה. בולטים במיוחד:

בחיפה - "בית השעון" ברח' הרצל 27, בתכנונו של גדעון קמינקא.

בירושלים - בית אגרון ברח' סמילנסקי 7 בתכנונו של ריכרד קאופמן (כיום בית ראש הממשלה).

בתל-אביב - בנין מעונות עובדים ברחובות ריינס, שפינוזה ושדרות בן גוריון, בתכנונם של נויפלד, רובין ושרון.

המרד הערבי, שפרץ ביום ה-19 לאפריל, הפך תוך יום להתקפת דמים כנגד הישוב היהודי, שנמשכה ברציפות עד מחצית אוקטובר ולאחר מכן בהפסקות עד תחילת מלחמת"ע בשנת 1939. הארועים גרמו לצמצום במספר העולים (כמחצית) וכתוצאה מכך לתחילתו של שפל כלכלי בסוף השנה.

תופעה חדשה רבת משמעות שנקטעה עם פרוץ המאורעות היה הדו שיח, שהחל להרקם בין מספר ערבים, שוחרי האדריכלות המודרנית לבין המתכננים הארצישראלים, ביניהם יוסף נויפלד, רכטר ורפפורט.

הקמת הועד הערבי העליון בראשות המופתי חאגי אמין אל חוסייני.

19.4: הועד הערבי העליון מארגן שביתה כללית (מאורעות תרצ"ו-תרצ"ח).

20.4: התקפות המוני ערבים על שכונות ת"א: כרם התימנים, מנשיה, מכבי, שפירא, גבעת הרצל והתקווה.

כל היהודים (7,000 נפש) מפנים את יפו.

25.4: נמל יפו מושבת ע"י הערבים.

18.6: הבריטים מפוצצים בתים ביפו העתיקה על-מנת לפתוח שני מעברים רחבים (מקביל לים וניצב אליו).

אוגוסט: קאוקג'י (קצין סורי) מארגן כנופיות באזור שכם, ג'נין וטול כרם.

בפוגעים הערביים נהרגו (עד סוף אוגוסט) 73 יהודים ונפצעו כ-300. הבריטים מחישים תגבורות לארץ.

היישוב היהודי מתארגן להגנה עצמית: יחידות נוטרים ראשונות והיחידה "הנודדת" (ניידת) של ה"הגנה".

"יסוד פלוגות הלילה המיוחדות" - ע"י קפטן אורד צירלס וינגייט, קצין מודיעין של הדוויזיה החמישית החונה בארץ.

11.10: התערבות מלכי ערב מביאה לסיום השביתה הערבית הכללית. קאוקג'י עוזב את הארץ.

11.11: ועדה בריטית, בראשות הלורד פיל ("ועדת פיל"), מגיעה לארץ לחקור את סיבות המהומות.

ויטקובר: מלון גת רימון, רח' הירקון 78 (שונה). עם אורי נדב.

ירוסט: מלון דירות "ירדן", רח' בן יהודה/שד' בן גוריון (היום בל"ל) עם אריה אלחנני.

לוטה כהן: מלון "קטה דן", רח' הירקון (נהרס). היום מלון דן.

שרון: אגף חדש של המרכז החקלאי, רח' אלנבי (נהרס). ההתיישבות העובדת -

ריכרד קאופמן: ב"ס, 4 כתות, דגניה.

קראקאר: חדר אוכל, בדגניה א'.

חזרו -

מיכאל קון (23) עם סיום לימודיו בבלגיה. עלו -

יוליוס פוזנר (36), השתקע בת"א. נמלט מגרמניה לפאריז (1933). מעורכי כתב העת הצרפתי L'Architecture D'aujourd'hui.

סייע בפרסום חוברת מיוחדת על האדריכלות החדשה בארץ ישראל. עבד בארץ בשיתוף עם לוטה כהן וי' מאור. כתב מאמרים בכתבי העת "הבנין

במזרח הקרוב". מעורכי כתב העת "הבנין". התגייס לצבא הבריטי (1940). חזר לגרמניה לאחר מלחמ"ע ומשמש שם

כפרופ' לתולדות האדריכלות.

אדולף ראדינג (48). אדריכל גרמני. השתקע בחיפה. שותפו לשעבר של הנס שארון וחבר קבוצת ה"רינג". השתתף בתערוכת הזיור בשוטגארט (1927) ונמנה על מארגני

תערוכת הזיור בברסלאו. תכנן שיכונים במקומות שונים בגרמניה בעיקר ברלין. עם עלות הנאצים לשלטון (1933)

נמלט לאנגליה ומשם לחיפה. ראדינג הוא האדריכל הלא יהודי היחיד בעל מוניטין בגרמניה שהשתקע בארץ. בשנת

1943 מונה לאדריכל העיר חיפה. בניגוד להנס שארון, שלא עזב כלל את גרמניה, סרב ראדינג לחזור לשם לאחר

המלחמה. המשיך בעבודתו בחיפה עד 1950. בהמשך עבר ללונדון, שם נפטר בשנת 1957.

פרסומים -

בנימין צ'לנוב ואריה שרון מצטרפים לישראל דיקר בעריכת "הבנין במזרח הקרוב".

כתב עת: "דבר לילדים". שבועון, מיסודה של ועדת התרבות של ההסתדרות.

הסטוריה:

"ספר ת"א" מאת אלתר דרויאנוב. כולל תוכניות פיתוח העיר.

ספרות (תרגום): "בת הקפיטן" מאת פושקין בתרגום מ"ז וולפובסקי.

"חלומי של מקר", "בלי לשון", מאת ו' קורולנקו. (סיפורת).

תיאטרון:

הבימה - "הסוחר מונציה" מאת שייקספיר (תפאורה: משה מוקדי). "וילהלם טל" מאת פ' שילר.

"בליל זה" מאת נ' ביסטרצקי. אהל - "מסעות בנימין" השלישי ע"פ מנדלי מוי"ס

(תפאורה: יצחק פרנקל-פרנל). "שבתאי צבי" מאת נ' ביסטרצקי (תפאורה: נחום גוטמן).

"המעגל הלבן" מאת לי-הסינג-טאו (תפאורה: אריה ארוך).

קולנוע:

"מוגרבי" מתקשר עם חברת הסרטים "כרמל" להצגת יומן קולנוע עברי.

ברוך אגדתי: 'נוה מדבר', 'האתמול של מחר', עד 1940.

מוסיקה:

יסוד ה"תזמורת הפילהרמונית הישראלית" ע"י ברוניסלב הוברמן. קונצרט חגיגי בגני התערוכה

(26.12) וקונצרט ראשון למינויים (31.12). שניהם בניצוחו של טוסקניני.

קונצרט ראשון למוסיקה קאמרית במוזיאון ת"א, בעריכת משה קניוק.

1937

בשלב זה מסתמנת המגמה שתביא למלחמ"ע: 2: המדיניות התוקפנית של גרמניה, המסתייעת באיטליה, על-מנת

לפורר את מרכז אירופה ולחסל את הרפובליקה הספרדית. המשך השתלטותה של יפן על סין תוך מרחץ דמים מסמר

שיער. מול אלה ניצבה מדיניות הפיוס של שלוש המעצמות הדמוקרטיות ארה"ב, בריטניה וצרפת - בעוד שבריה"מ,

לכאורה המעוז האנטי פאשיסטי, שרויה בהלם מסע הטיהורים והטרור של סטאלין.

אוסטריה - חנינה למורדים הנאצים (ר' 1934).

איטליה - פורשת מחבר הלאומים.

בריה"מ - המשך משפטי הראוה למתנגדים פוליטיים ו"טיהורים" בין קציני הצבא.

בריטניה - צ'מברלין ראש הממשלה.

ספרד - היטלר ומוסוליני שולחים "מתנדבים" לעזרת פרנקו. השמדת העיר גרניקה בחבל

הבאסקים בספרד, ע"י טייסת גרמנית.

סין - היפנים כובשים את פקינג, טינטאן, שנחאי, נאנקינג. הסכם בין צ'אן קאי שק (לאומנים) ו-

מאו טסה טונג (קומוניסטים) למאמץ משותף לסילוק היפנים.

צ'כוסלובקיה - מהומות של גרמנים בחבל הסודטים, בדרישה להסתפח לגרמניה.

צרפת - ליאון בלום מתפטר מראשות ממשלת "החזית העממית" (השמאל).

כלכלה: ארה"ב -

נפילה נוספת בבורסת ניו-יורק. סימנים להתחדשות השפל הכלכלי.

שביתת עובדי הפלדה בשיקאגו: 4 הרוגים, 84 פצועים.

בניה: ארה"ב - גשר "שער הזהב" בסן פרנסיסקו (גולדן גייט), מהגדולים בעולם.

אמנות:

גרמניה - תערוכת "אמנות מנוונת" (קרי: מודרנית).

פיינינגר עוזב את גרמניה וחוזר לארה"ב.
פאריז (ביריד הבי"ל)-
פיקאסו: "גרניקה"; חואן מירו: "הקוצר".
קאלדר: "מזרקה".
גאבו: "קונסטרוקציה בחלל".

אדריכלות:

ארה"ב - מחנה החורף של פ"ל רייט ותלמידיו באריזונה
הופך משכן קבע בשם "טאליאסן מערב".
גרופיס מוזמן לאוני הרווארד.
מוהולי-נאגי מייסד את "הבאוהאוס החדש" בשיקאגו.
פאריז (ביריד הבי"ל) -
ביריד זה מופיע לראשונה הסגנון המונמונטלי הבי"ל,
כגון ארמון שאיו. הביתן הגרמני, הנושא את סמלי הנשר
וצלב הקרס והביתן הרוסי, הנושא פסל ענק של גבר ואשה
המסמלים את העבודה.
לה קורבוזייה: ביתן "הזמן החדש".
סרט: הביתן הספרדי (רי גם אמנות).
אלטו: הביתן הפיני.

ספרות:

איטליה - איגנאציו סילוניה (בגלות בשוייץ):
"לחם ויין" (סיפורת. על ניצול האיכרים
באיטליה), תורגם לעברית.
ארה"ב - ג'ון דוס פאסוס: "U.S.A." (סיפורת
וביקורת חברתית).
ג'ון סטיינבק: "על עכברים ואנשים".
צרפת - אנדרה מאלרו: "התקוה" (על מלחמת
האזרחים בספרד).
ז'אן ז'ירודו: "אלקטרה" (מחזה).
בריה"מ - נפטר ניקולאי **אוסטרובסקי** (42). ספרו
המפורסם "כיצד התחשלה הפלדה" (4-1932)
תורגם לעברית (1947).

מוסיקה:

בריה"מ - שוסטקוביץ: סימפוניה מס' 5.
גרמניה - קארל אורף: "קארמינה בוראנה".
נפטר -
מוריס **ראוול** (62). צרפת. זכור בעיקר בזכות
ה"בולרו" (Ravel).
ג'ורג' **גרשווין** (39). יהודי אמריקאי. זכור בזכות
"הסימפוניה בסגנון הבלוז" והאופרה "פורגי ו-
בס" (Gershwin).

סרטים:

ארה"ב - "שלגיה" (וולט דיסני).
"האדמה הטובה" ו"חי אמיל זולה". עם פאול
מוני.
בריה"מ - "פיטר הגדול" (פטרוב).
צרפת - "האשליה הגדולה" (רנואר).
"פפה לה מוקו" (דוביביה).

פסיכולוגיה:

נפטר אלפרד **אדלר** (58). פסיכולוג וינאי-יהודי
(התנצר). תלמידו של זיגמונד פרויד. פיתח את

תורת "הפסיכולוגיה האינדיבידואלית", לפיה בני
האדם שונים זה מזה אך לכולם יש שאיפה
להתבלט, להצטיין ולשלוט. כל אדם מרגיש עצמו
פחות מאחרים: פחות יפה, חכם, זריז, חזק וכו';
תחושות הגורמות לרגשי נחיתות, שעליהן מנסים
להתגבר ע"י זכיה בתשומת לב, הערכה והוכחת
עליונות. לעיתים מטרות אלו סמויות והן עשויות
לגרום להתנהגות הפוכה מזו שמתכוונים אליה
ובלבד שתזכה לתשומת לב, אפילו על דרך
השליכה.

(1937) ארץ ישראל

נמשך המאמץ הבריטי למציאת נוסחת פשרה שתאפשר לה
את המשך השליטה בשטח. בינתיים נעצרה העליה (10,500
נפש) והחריף המשבר הכלכלי. בו זמנית הלך והעמיק
הפילוג בתוך הישוב היהודי. מחד, ההנהגה הציונית ניסתה
לשמור על מידה של שיתוף פעולה עם הבריטים, ע"מ
לאפשר את המשך חיזוקו וביסוסו של הישוב. מאידך,
התנועה הרביזיוניסטית, הקימה את הארגון הצבאי
הלאומי (אצ"ל) במטרה להגיב על הטרור הערבי ע"י
פעולות תגמול כנגד האוכלוסיה הערבית.

בתחום האדריכלות - למרות המשבר הכלכלי - בולטים
בשנה זו שני בתי החולים שתכנן מנדלסון. האחד, "הדסה"
על הר הצופים והשני בית החולים הממשלתי (רמב"ם)
בחיפה. באזור ת"א זכה יוסף נויפלד בתחרות לבנין בית
הספר בחולון (קרית עבודה) ואילו אריה שרון החל בתכנון
מעונות עובדים ח' ברחובות בן יהודה, הירקון ושדרות
נורדאו. במקביל הוקמו כמה בתי דירות מיוחדים, ביניהם
בולט הבנין הכולל את בית מרקחת טבצ'ניק ברחוב המלך
ג'ורג', שתוכנן ע"י זאב הלר. בנין זה מצטיין בקו הזורם של
מרפסות החזית.

כמו כן החלה הקמתם של כמה בניינים בעלי אופי ממוסד
יותר בת"א, כגון בנין הקק"ל ברח' שפירא, שתוכנן ע"י
בנימין אנקשטיין. שניהם זכו (פרס 1 בתחרות) וכן בנין
"המוסדות" ברחוב אלנבי, בתכנונו של אריה שרון.

בשנה זו חל גם מהפך שסיבותיו ומטרותיו מעורפלות. "חוג
האדריכלים" מתחיל לפרסם כתב עת חדש ומורחב בשם
"הבנין" ואילו עריכתו של "הבנין במזרח הקרוב" עוברת
לידיהם של ד"ר ליאו אדלר ויהושע שטיינבוך (שני). אבל,
חשובה לא פחות הייתה הופעת חוברת מיוחדת
Architecture d'Aujourd'hui המוקדשת לארץ ישראל.
החוברת, שנערכה ע"י שמואל ברקאי ויוליוס פוזנר,
סוקרת את הרקע הכללי של המפעל הציוני ואת הישגי
הבניה המודרנית בארץ.

7.7: "ועדת פיל" מציעה לחלק את הארץ:
למדינה יהודית קטנה (הגליל, עמקי הצפון
ומישור החוף עד באר-טוביה) ומדינה ערבית
בשאר השטח, למעט "מסדרון" בריטי בין יפו
לירושלים (כולל העיר וסביבותיה). הערבים
דוחים את הצעת הוועדה.

אוגוסט: הקונגרס הציוני העשרים בבאזל:
מחליט לדחות את הצעות "ועדת פיל", אבל
להתיר להנהלה הציונית לשאת ולתת עם בריטניה
לשם בירור התנאים להקמת מדינה יהודית.

אדריכלות:

מע"צ: תחילת בנין שלושת הדגמים של "מצודות טיגארט". הדגם הגדול, הכולל גם משרדי מינהל, כגון משטרת הר כנען בצפת ומשטרת עזה, הדגם השכיח מצוי ברוב חלקי הארץ; הדגם הקטן המצוי בעיקר בגליל. הבניה תימשך עד סוף מלחמ"ע2 (1945).

חולקן - **נויפלד**: ביי"ס עירוני (פרס 1).

חיפה -

הולידיי: כיכר פלמר ותחנת הרכבת (כניסה לנמל); בנק ברקליס, עד 1942.

מנדלסון: בית חולים רמב"ם, עד 1938. (שונה).

ירושלים -

האריסון ופוסטר ברנס (מע"צ): בנין המדפיס הממשלתי.

מנדלסון: בית חולים "הדסה", על הר הצופים, עד 1939.

רטנר: מלון "עדן". היום בל"ל. (שלב ב' ע"י יוסף ויטקובר).

פתח תקווה -

שרון: קולנוע "היכל", עד 1939. עם ציורי קיר של **פרנקל-פרנל** (נהרסו).

רמות השבים - אלוה **גדעוני**: בית מרגוע "שלוה" (פרס 1). תל-אביב -

אנקשטיין: "בית הקק"ל" רח' שפירא (פרס 1).

נויפלד: מרכז קופת חולים, רח' בילינסון (פרס 1).

שטיינבוך-שני: בנק לאומי, רח' הרצל (ר' 1931. נהרס).

שרון: משרדי "מוסדות הישוב", רח' אלנבי (היום בנק הפועלים); מרכז "המשביר", כולם עד 1939.

עזב אוסטין ס"ב **האריסון**. ראש מע"צ של ממשלת המנדט. במקומו הגיע הנרי **קנדאל**, עד 1948.

פרסומים -

"**הבנין**" עתונו [החדש] של חוג אדריכלים בא"י. המערכת: ישראל **דיקר**, יוליוס **פוזנר**, יהודה **פינקלשטיין**, בנימין **צ'לנוב** ואריה **שרון**. המוציא לאור דב **כרמי**. הופיעו 4 חוברות: בתי דירה קואופרטיביים (אוגוסט 1937), וילות וגנים (נובמבר 1937) הבניה הכפרית אוגוסט 1938. בתי חולים ובתי הבראה.

הבנין במזרח הקרוב" מעתה בעריכת דר' ליאו **אדלר** ויהושע **שטיינבוך-שני**. הופיעו 4 חוברות עד מאי 1938.

כתבי עת: "9 בערב", שבועון בהנהלת אורי קיסרי. משתתפים נתן אלטרמן, מנשה לויך, אריה נבון, י' סערוני, אלכסנדר פן, אורי קיסרי, יעקב רוזניק, ורדינה שלונסקי ועוד.

ספרות (מקור): "כל כתבי שאול טשרניחובסקי". **ספרות** (תרגום): ה"קווקאזים" מאת טולסטוי (סיפורים).

תיאטרון:

הבימה -

"שומרים" מאת עבר הדני (תפאורה: אריה **ארוך**). "מסעות בנימין השלישי" ע"פ מנדלי מוי"ס (תפאורה: ראובן **רובין**). "מרד המתים" מאת א' שאו.

אוקטובר: מתחדשים מעשי האיבה הערביים, לאחר שנה של הפוגה יחסית.

מפעולות ממשלת המנדט: החלת החוק הצבאי; פיזור הועד הערבי העליון והמועצה המוסלמית; מאסר מנהיגים ערבים וגירוש חמישה מהם לאיי סיישל באוקיינוס ההודי; גיוס מתנדבים יהודים ("ינוטרים" למעשה תחת פיקוד ה"הגנה"); הזמנת צ'ארלס טיגארט מהודו, מומחה למלחמה בטרור, המציע להקים רשת תחנות משטרה מבוצרות (מצודות טיגארט) וגדר על גבול הצפון "חומת טיגארט".

מפעולות הישוב היהודי: "ההגנה" מקימה את פלוגות השדה (פו"ש) להתגוננות פעילה.

הריביוניסטים מקימים את הארגון הצבאי לאומי (אצ"ל) במטרה להגיב על הטרור הערבי בפעולות תגמול נגד האוכלוסיה הערבית, בניגוד לדעת המוסדות הלאומיים המוסמכים.

אבידות (יהודים) מתחילת המאורעות: 80 הרוגים, 396 פצועים.

אוכלוסיה: 1,400,000 (396,000 יהודים) **עולים:** 10,500. **יורדים:** 900.

כלכלה: מיתון ואבטלה בישוב היהודי, כתוצאה מהירידה החדה במספר העולים.

מפעלים:

רשיון להורדת נוסעים, בנוסף למטענים, בנמל ת"א.

יסוד חברת "מקורות".

עיו:

תל-אביב - 150,000 נפש.

אמנות:

פרס דיזנגוף (ניתן לראשונה): **אבני, גליקסברג, הולצמן, מוקדי, פיין וקוזלובסקי**.

תל-אביב -

במוזיאון: לסר **אורי**; ציירים יהודים מפאריז (בעריכת הצייר משה קסטל); אמנות בלגית (מאוסף אוסקר פישר), **נוסבאום; קולביאנסקי**.

אולם ישה חפץ: תערוכת ציירי א"י ביניהם: **אבני, אברמוביץ, הנדלר, זריצקי, נבון, סטימצקי, פלדי, פרנקל-פרנל וקוסונוגי**.

פרסומים -

אלבום "ציירים יהודים בזמננו" מאת גבריאל טלפיר בהוצאת "גזית". הותיקים: **ל' גוטליב, מודליאני, מינצ'ין, מנקס, סוטיין, פאסקו, קארס, קיסלינג, קיקואין, קרמן, ריבק, שאגל**. הצעירים: **אברדס, באנד, פרסמן** והישראליים: **ליטבינובסקי, מוקדי, פרנקל-פרנל, קסטל, שמיט (שמי)**.

תכנון ערים:

עיצוב רח' העצמאות בחיפה, התכנון: אדולף **ראדינג** ור' **רייניש** (פרס 1. לא בוצע. ע"ע הולדי 1934).

ת' אב קרית עמל (על יד טבעון). התכנון: יוסף **רינגס**.

האהל -

"הורדוס ומרים" מאת פ' הלפרין (תפאורה: אריה אל-חנני). "יושה עגל" מאת י' זינגר; "בנימין דירעאלי" מאת א' רונדט; "היער" מאת א"נ אוסטרובסקי (תפאורות: יצחק פרנקל-פרנל).

מחול:

דבורה ברטנוב - "עמק", "אם נפרדת מבנה הנלקח למלחמה", "שמחת שני יהודים" ועוד.

1938

מדיניות חוסר המעש והפיסוס של המעצמות הדמוקרטיות מגיעה לשיאה עם הסכם מינכן, המאפשר להיטלר לספח את אוסטריה וצ'כוסלובקיה.

בריה"מ - המשך משפטי הראוה במוסקבה - ראדק, בוכארין, רייקוב, יאגודה ועוד, נמצאים "אשמים".

גרמניה - גיוס כללי. היטלר מספח את אוסטריה ללא התנגדות (אנשלוס). צ'מברלין פוגש את היטלר במינכן. נחתם הסכם המאפשר לצבא הגרמני לפלוש לחבל הסודטים בצ'כוסלובקיה. הממשלה הצ'כית מתפטרת. הגרמנים ממנים ממשלת בובות.

הונגריה - בראשות הדיקטטור אדמירל הורטי, מספחת אזורים בעלי אוכלוסייה הונגרית בדרום צ'כוסלובקיה.

סין - הצבא היפני כובש את הערים קאנטון והאנקו וממנה ממשלת בובות.

ספרד - צבא הרפובליקה בניסגה כללית. פרנקו חודר לקאטאלוניה.

צרפת - גיוס מילואים.

טורקיה - נפטר מייסד הרפובליקה מוסטפה קאמל "אטא טורק" (75).

כלכלה: ארה"ב - פריחה בגין הזמנות ציוד ונשק מאירופה. חוק 40 שעות עבודה בשבוע.

חידושים: לאזיוס בירו (BIRO), ממציא הונגרי, מפתח את העט הכדורי.

מסעות: ארה"ב - הווארד יוז: טיסה מסביב לעולם (3 ימים 191 שעות).

אמנות:

יוהאנס איטן עוזב את גרמניה וחוזר לשויץ.

פיסול:

פאריז - **בראנקוסי:** סיום היצירות "שולחן הדממה", "שער הנשיקה", "העמוד המתמשך" (היום ברומניה).

ז'אק ליפשיץ: "פרומתיאוס".

פראג - ברנארד רד: תערוכה ראשונה של פסלים (לפני הכיבוש הגרמני).

תכנון ערים: ארה"ב -

לואיס מאמפורד - "תרבות הערים" (תאוריה).

אדריכלות:

ארה"ב - **מיז-ואן-דר-רו** מתמנה ראש המגמה לאדריכלות במכון "אמור" בשיקאגו (לימים I.I.T). מזמין מגרמניה את מורי הבאוהאוס לשעבר פיטר האנס ולודוויג הילדסהיימר. פינלנד - **בריגמן:** בית תפילה בבית העלמין ב- טורקו, עד 1941.

ספרות:

איטליה - איגאנציו סילוניה (בגלות בשויץ): "בית ספר לדיקטטורים" (סאטירה על הפאשיזם האיטלקי). תורגם לעברית.

נפטר גבריאל **דאנונציו** (75). מאבות הלאומנות הפאשיסטית. משיריו תורגמו לעברית ע"י ז'בוטינסקי, למדן ועוד (D'Annunzio).

ארה"ב - תורנטון ווילדר: "העיריה שלנו" (מחזה).

נפטר תומאס **וולף** (38). זכור בזכות הרומן שלו "לביתך שעה, מלאכיי", שהומחז ע"י קטי פרינגס, הוצג בקאמרי בשנת 1958 (Wolfe).

בריטניה - כריסטופר אישרווד: "שלום לברלין" (סיפורת ומחזה, לימים המחזמר "קאבארטי").

צרפת - סארטר: "בחילה" (סיפורת). ז'אן קוקטו: "הורים נוראים" (סיפורת).

צ'כיה - נפטר קארל **צ'אפק**. מחבר "מלחמת הנמלים". קבע את המושג רובוט במחזה R.U.R. (Capek).

תיאטרון: בריה"מ -

נפטר קונסטאנטין **סטאניסלבסקי** (75). אבי "השיטה". מיסד תיאטרון האמנות של מוסקבה.

ספרו "חיי באמנות" תורגם לעברית (Stanislavsky).

מוסיקה:

ארה"ב - קורט וויל: "חופשה בניו-יורק" (מחזמר).

בריה"מ - פרוקופייף: "אלכסנדר נייבסקי" (ר' סרטים).

גרמניה - הינדמית: "הצייר מאטיאס".

הונגריה - בלה בארטוק: קונצרטו לכנור.

צרפת - הונגר: "ז'אן ד'ארק על המוקד" (אוראטוריה).

סרטים:

בריטניה - "פיגמליון". עם לזלי הווארד, ע"פ ג"ב שאו.

בריה"מ - "אלכסנדר נייבסקי". (איזנשטיין).

גרמניה - "אולימפידת 36" (לני ריפנסטאל).

צרפת - "נמל הצללים" (מרסל קארנה).

הגות:

ארה"ב - פראנץ בועז: "אנטרופולוגיה כללית".

גרמניה - נפטר אדמונד **הוסרל** (88). בן למשפחה יהודית (התנצר). אבי ה"פנומנולוגיה". על התופעה כמכלול או הזיקה בין הדמיון (הרוח)

המוחשי (חומר). מבחר מאמריו תורגמו לעברית (Husserl).

עם ישראל:

איטליה - חוקים אנטי יהודיים.
רומניה - רדיפות אנטישמיות.

יותר מ-16 מיליון יהודים בעולם. 4.6 מיליון בארה"ב, 3 מיליון בבריה"מ, 3 מיליון בפולין, 3.5 מיליון בשאר ארצות אירופה, חצי מיליון בצפון אפריקה, 400 אלף בדרום אמריקה, 350 אלף באסיה, 100 אלף בדרום אפריקה, 35 אלף באוקיאניה. בארץ-ישראל קרוב לחצי מיליון. מ-1933 עזבו את אירופה 560,000 יהודים לארצות הבאות (אלפים): ארץ ישראל 188 (מהם 55 יוצאי גרמניה/אוסטריה); צרפת 138; ארה"ב 48; ארגנטינה 17; ברזיל 16; אורגאי 9; דרום אפריקה 8; קנדה 4; קובה 2.5. ארצות מוצא: גרמניה 300, פולין 100, אוסטריה 97, הונגריה 40, אטליה 20, ליטה 5, רומניה 3.

(1938) ארץ ישראל

נמשך "המרד הערבי" ובמקביל לו התשובה הציונית של תוספת נקודות ישוב בשיטת חומה ומגדל, ביניהם המפורסמת ביותר חניתה. כמו כן התחזקה ההעפלה (12 אוניות) במטרה לעקוף את ההגבלות שהטילה ממשלת המנדט.

רק בסוף השנה, לאחר שהבריטים נואשו מלהרגיע את הרחוב הערבי ע"י הצעות לצמצום קיצוני של השטח המיועד להתישבות יהודית, החלה פעולה ממשית לחיסול הטרור הערבי. בינתיים כבר החלו לפעול בהצלחה "פלוגות השדה" של "ההגנה" ו"פלוגות הלילה" של וינגייט - יחידות שלוחמיהן ישמשו בעתיד כגרעין הפיקוד של צה"ל. השפל הכלכלי וצמצום העליה, הנמשכים מאז אמצע 1936, נתנו אותותם בתחום האדריכלות. שני כתבי העת, "הבניה במזרח הקרוב" ו"הבנין" הפסיקו את הופעתם. עיקר העבודה האדריכלית הצטמצמה להשלמת בניינים שהקמתם החלה בשנים קודמות - למעט יוצא דופן אחד, בנין בנק לאומי בירושלים, מתכנונו של אריך מנדלסון, שהוא לא רק מהבולטים בארץ, אלא גם הבנין היחיד בין עבודותיו הציבוריות בארץ, שלא שונה יתר על המידה.

בשנה זו תכנן רכטר בנין משרדים, מדרום לבית הכנסת הגדול, העומד על סטו קשתות - שבוצע רק בחלקו. העיצוב מצביע לכאורה על נסיון לשוב ולאמץ צורות קלאסיות ואולי אפילו מזרחיות מסוימות. אולם ענין זה אינו ברור כלל. ראשית, סטו הקשתות הוא חלק מתוכנית הבנוי סביב ביהכ"נ. מכאן יתכן שרכטר, כמו אדריכלים אחרים, נאלץ להכליל מרכיב זה בתוכניתו. באותה שנה נערכה אמנם תחרות לעיצוב החזיתות אבל ממילא לא הוענק הפרס ה-1 והתוכניות לא פורסמו. הצעה נוספת לעיצוב הבניינים סביב ביהכ"נ הוגשה בהמשך, בתחילת שנות ה-1940, ע"י רכטר וכרמי, אך גם היא לא פורסמה. לעומת זאת ניתן לטעון, שתופעת החזרה למזרחיות ניכרת גם בתכנון בית החולים "הדסה" בהר הצופים, מקום בו יושב מנדלסון

כיפות במעבר הכנסיה (1937), וכן בבית הקק"ל בת"א בתכנונו של בנימין אנקשטיין הכולל כניסה בצורת קשת (1937). עם זאת ראוי לזכור שצורת הקשת הופיעה כבר אצל קרא קואר בבנין מלון טלטש בחיפה (1933) ואצל אריה שרון בבית משפחת ק', גם היא בחיפה (1936).

שנת השיא "במרד הערבי" - ליהודים 250 הרוגים וכ-400 פצועים. לערבים יותר מ-500 הרוגים ומספר גדול של פצועים.

21.3: עליית חניתה לקרקע בהרי הגליל המערבי, הנודעת ביותר בין 60 היישובים שהוקמו בתקופת "המרד הערבי" רובם בשיטת "חומה ומגדל".

בקץ מוקמת "גדר הצפון" על גבול לבנון למניעת חדירתן של כנופיות ערביות (התקציב בריטי, העבודה והשמירה של מתנדבים יהודים).

9.11: שתי הצעות החלוקה של "ועדת וודהד" מצמצמות עוד יותר את השטח המוצע למדינה היהודית: האחת, אזור החוף, עמק יזרעאל והחולה, השניה, לאזור החוף בלבד. בשתיהן אמורים היו להשאר הגליל ומסדרון בריטי בין יפו לירושלים. ההצעות נדחו הן ע"י נציגי הישוב היהודי והן ע"י הערבים.

במהלך השנה פעלו בהצלחה יחידות "פלוגות השדה" (פ"ש) של "ההגנה" ו"פלוגות הלילה המיוחדות" (40 בריטים ו-75 נוטרים יהודיים) בפיקודו של וינגייט. בסוף השנה אסרה הממשלה הבריטית מאות ערבים מפעילי המרד.

אוכלוסיה: 1,435,000 (411,000 יהודים)

עולים: 13,000. **יורדים:** 1,100. **העפלה:** 12 אניות מגיעות לחופי הארץ.

מפעלים:

תל-אביב - תחנת החשמל רידינג מעבר לירקון.

חידושים: נפתח גן החיות העירוני בת"א (לפני כן בראשות מרגולין).

עיוד: ת"א - 155,000 נפש.

אמנות:

פרס דיזנגוף: אלואיל, גוטמן, הנדלר, טרודה חיים (פסלת), כהנא, סימה, עובדיהו, פרנקל-פרנל, שמיט-שמי.

תל-אביב - במוזיאון: עובדיהו, גוטמן, אבני, הניך. קבוצתית: אבני, אלואיל, גוטמן, גליקסברג, הולצמן, עובדיהו, ראובן וציונה תג"ר.

האולפן לציור של פרנקל-פרנל עובר לרח' פרוג 24 (עד 1941). בין התלמידים מינה זיסלמן, שולמית טל, קלייר ניב, אורי רייזמן.

הפסל יצחק דנציגר חוזר מלונדון ומקים סדנה בחצר בית החולים דנציגר (של הוריו) ברח' גרוזנברג. המקום משמש בית ועד לצעירים, ביניהם בנימין תמוז, קוסו אלול ויחיאל שמי.

בדרך כלל ניתן לומר שהאווירה הפוליטית של העשור כולו לא הייתה נוחה לניסויים חדשים באף אחד משטחי הרוח. אם שני העשורים הראשונים של המאה הצטיינו כתקופה של פריצת דרך ויצירתיות, הרי שבשנות השלושים הורגשה דעיכה ודריכה במקום הן בגלל המשבר הכלכלי והן בגלל צמיחתם של משטרים טוטאליטריים, שדיכאו כל מחשבה פוליטית או רוחנית עצמאית ע"י הפחדה, גלות, מעצרים, הוצאות להורג ורציחות. לאמצעים עתיקים אלו נוספה בעשור זה שיטה חדשה שתחילתה בבריה"מ והמשכה בגרמניה הנאצית: מחנות מעצר המוניים שלא נודעו כדוגמתם בהיסטוריה.

באווירה זו של חרדה גוברת לא יפלא שמרבית היוצרים הרגישו מחויבות להרתם לצדו של השמ אל, הכח שעמד בראש כל המאבקים החברתיים מאז המהפכה הצרפתית, ואשר הופנה עתה כנגד האיום הפאשיסטי-נאצי. מכאן שמרבית האמנות גייסה את עצמה למלחמה זו. כך, אפילו תמונתו של פיקאסו "גרניקה", שהיא היצירה החשובה ביותר של העשור ואולי של המאה ה-20.

עם זאת יש לזכור, שבמערב עדיין נותרו משטרים דמוקרטיים רבים, הגם שכולם התאפיינו בהיסוס מתסכל לעומת עוצמת הגלים העכורים ששטפו את שכנותיהם. בריטניה, צרפת, שוויצריה, בלגיה, הולנד, דנמרק, נורבגיה, שבדיה וצ'כוסלובקיה המשיכו לכבד את זכויות הפרט. שבדיה הוכיחה את חוסנו של משטר סוציאליסטי נאור - הקיים שם עד היום - לעומת משטר הדיכוי של סטאלין ששאף לכאורה לאותן מטרות.

המשבר הכלכלי פגע בארה"ב באותה מידה ואף יותר מאשר באירופה. עם זאת נשמר האמון בשיטה הדמוקרטית והיוזמה החופשית, אולי בזכות אישיותו של רוזוולט - למרות שבפועל נקט בשיטות שמרניות מדי, כך שבסוף שנות השלושים עדיין הגיעה האבטלה לכדי 10 מליון איש והשיקום לא קיבל תנופה של ממש אלא בשלבי ההכנות לקראת מלחמת העולם.

מרבית המשכילים והאמנים בארה"ב - אף שתמכו ברזוולט - הפכו שמאלנים לאור כשלונה של הכלכלה הקאפיטליסטית. אבל נטיה זו עתידה לדעוך כתוצאה מגמישותו של המשטר, שלא בחל לאמץ את מרבית התיקונים החברתיים של הסוציאליזם, עד שלבסוף הפכה ארה"ב למדינת רווחה במתכונת שהתפתחה במרבית מדינות המערב מאז תום מלחמת העולם.

בתחום אחד - האמנות - עשתה ארה"ב את אשר איש לא היה מצפה ממדינה קאפיטליסטית: תמיכה מאסיבית באמצעות קרן מיוחדת שהעסיקה (1935-43) למעלה מ-10,000 יוצרים, רובם עם מחויבות עמוקה לסגנון הראליזם החברתי. למרות שהסכומים שהוענקו היו צנועים ביותר, חשיבותו של המעשה נבעה מכך, שהמדינה הכירה בזכות קיומו של האמן כמרכיב חשוב לקיומה של החברה; הכרה שתקנה לארה"ב בהמשך את מעמדה המרכזי בתרבות המערב.

בתחום האדריכלות זכורה שנה זו בזכות היריד הבינלאומי בניו-יורק, מקום בו זכו להצלחה כמה ממעצביה של ארה"ב, ביניהם נורמן בל-גדס וכן הביתן הפיני של אלטו. אבל יותר מכל, הביתן הברזילאי בתכנונם של אוסקר נימאייר ולוצ'יו קוסטה, שסימן את הופעתה של

עין-חרוד - נחנך "המשכן לאומנות", בראשותו של הצייר חיים אפתק-אתר.

פרסומים - "שחור על גבי לבן", קריקטורות מאת אריה נבון, עם מבוא מאת יעקב פייכמן.

תכנון ערים: תל-אביב -

עיצוב חזיתות הבתים סביב ביהכ"נ הגדול, ברח' אלנבי. אדריכל זאב רכטר (בוצע חלקית. ר' גם אדריכלות).

אדריכלות:

חיפה - מ' גתאי-ויינראוב: ביהכ"נ המרכזי בהדר (הושלם בשינויים 1955). עם מנספלד.

ירושלים - מנדלסון: בנק לאומי, רח' יפו.

תל-אביב - מגידוביץ: קולנוע "אסתר", כיכר דיזנגוף (החזית עפ"י תוכנית ג'ינה אוורבוך).

רכטר: בנין משרדים, רח' אלנבי (מצפון לבית הכנסת גדול).

עלו - ארתור גליקסון (27) מגרמניה.

ספרות (מקור):

אנדה פינקרפלד ופי אורבי: "ספרי הראשון".

אירום: גליקסברג.

אלתרמן: "כוכבים בחוץ". (שירה).

שלונסקי: "שירי המפולת והפיוס".

ש"י עגנון: "אורח נטה ללון".

עלו הסופרים -

מקס ברוד (54) מצ'כיה. ידידו של פרנץ קאפקא ומי שהיה אחראי לעזבונו. זכור גם כסופר בזכות עצמו: דרכו של טיכו בראהה לאלוהים (1916)

תורגם לעברית (Brod 1892-1968).

מקס צוויג (46) מאוסטריה. (בן אחיו של הסופר המפורסם סטפן צוויג). ממחזותיו הועלו

בתיאטרון "שאלול" ו"האנוסים" (1892- Sweig)

(1992).

ספרות (תרגום):

ליאונרדו דה וינצ'י מאת מרז'קובסקי.

הגות:

עלה - מארטין בובר מגרמניה. מתמנה פרופ' למדעי החברה באוני' העברית. (1878- Buber)

(1965).

תיאטרון:

הבימה -

"האנוסים" מאת מקס צוויג (תפאורה): "פרנקל-פרנל". "המגיפה הלבנה" מאת ק' צאפק. "אבות

ובנים" מאת ו' ורנר.

אהל -

"יום הדין" מאת א' רוס (תפאורה): אריה אל-חנני וג'ינה ברגר). "האחים אשכנזי" מאת י'

זינגר; "הקמצן" מאת מולייר (תפאורות): י' פרנקל-פרנל).

מחול:

גרטרוד קראוס: ערב מחול.

מוסיקה:

סדרת "מוסיקה יהודית" בעריכת פרופ' ד' שור ויהויכין סטוצ'בסקי, בבית ברנר.

האדריכלות הדרום אמריקאית. גם הביתן הארצישראלי, שעוצב ע"י אריה אלחנני ונח לינדהיים, זכה לתשומת לב ולפרס שלישי (ביחד עם הביתן הברזילאי). בשנה זו תכנן המהנדס השויצרי רוברט מייאר את אחת מקליפות הבטון המרשימות ביותר, שהוקמה בתערוכה בציריך.

איטליה פולשת לאלבניה.

בריטניה - תחילת פינוי ילדים ונשים מלונדון. היטלר וסטאלין חותמים חוזה לאי התקפה כולל הסכם לחלוקת מזרח אירופה (אוגוסט). ספרד - נפילת ברצלונה ללא קרב. סוף הרפובליקה ומלחמת האזרחים - פרנקו שולט בספרד (עד מותו 1975). בריטניה, צרפת וארה"ב מכירות בממשלת פרנקו. ספרד והונגריה עוזבות את חבר הלאומים. פולניה ובריטניה חותמות על חוזה הגנה הדדית.

מלחמ"ע 2:

1.9: גרמניה פולשת לפולניה ומספחת את העיר החופשית דנציג.
3.9: בריטניה וצרפת מכריזות מלחמה על גרמניה. צירייל שר הימיה.
ארה"ב מכריזה על נטרליות. בסכסוך האירופאי.
17.9: בריה"מ פולשת לפולניה ופינלנד ומגורשת מחבר הלאומים.
חיל משלוח בריטי (160.000) לצרפת.

אמנות:

גולי ספרד מרצון - הצייר פיקאסו, האדריכל פליקס קאנדלה, הנגנים סגוביה וקאזאלס. עזבו וחזרו: הצייר חואן מירו, האדריכל חוזה לואי סרט, במאי הסרטים לואיס בונואל.

ציור:

ניו-יורק - בן שאן: "כדור יד". ראליוס.
הופר (1882-1967): "קולנוע". ראליוס.
פאריז - וילפרדו לאם מקובה ורוברטו מאטא מציילי מצטרפים לחוג הסורראליסטים.
בריטניה - יענקל אדלר מתגייס לצבא הבריטי.

אדריכלות:

ארה"ב - רייט: מוזיאון גוגנהיים בניו-יורק (נבנה 1956-9). משרדי חברת "ג'ונסון ווקס" המגדל (50-1944).
ברזיל - בית האדריכל, ניו-קיינג.
היריד הבין לאומי בניו-יורק - אלטו: הביתן הפיני.
נימאיר: הביתן הברזילאי (עם קוסטה).
אריה אל-חנני ונח לינדהיים: הביתן הארצישראלי (פרס שלישי. יחד עם הביתן הברזילאי).
שוץ - מייאר: מיבנה "קליפת בטון" בתערוכה בציריך.
איטליה - טראני: מרכז המפלגה הפאשיסטית בקומו (היום מרכז קהילתי).

ספרות:

פאריז - ג'יימס ג'ויס (מאירלנד): "אשכבה לפינגאן" (סיפורת).
ארה"ב -

ג'ון סטיינבק: "ענבי זעם" (סיפורת). תורגם לעברית 1941.

ריימונד צ'אנדלר: "THE BIG SLEEP" (מתח).

בריטניה - נפטר ו.ו.ב. ייטס (64). משיריו תורגמו לעברית ע"י אפרים ברוידא ומנחם ברינקר (Yeats).

בריה"מ - נפטר אנטון מקרנקו (51). מספריו תורגמו לעברית: "פואמה פדגוגית" ו"מבחר דברים על חינוך הנוער" (Makarenko).

סרטים:

ארה"ב -

"נינוצ'קה" - עם גארבו.

"עגלת דואר" (ג'ון פורד).

"לינקולן הצעיר" (ג'ון פורד).

"זה קרה לילה אחד" (קאפרה).

"מר סמית הולך לוואשינגטון" (קאפרה).

"חלף עם הרוח".

"הקוסם מארץ עוץ". עם ג'ודי גארלאנד.

"אנקת גבהים" (ווילר). עם לורנס אוליביה.

"רק למלאכים כנפיים" (הוקס).

בריטניה - "שלוש מר צ'יפס".

צרפת -

"השחר" (מרסל קארנה).

"חוקי המשחק" (רנואר).

(1939) ארץ ישראל

נמשך השפל הכלכלי. המעסיק היחידי כמעט שנתר היה מחלקת ההתיישבות, שהזמינה בין השאר את נויפלד, רכטר ושרון לתכנן חדרי אוכל וכתות לימוד עבור ההתיישבות העובדת. רבים נאלצו למצוא פרנסתם בתכנון בתי חולים צבאיים או בנייני משטרה במסגרת מחלקת העבודות הציבוריות של ממשלת המנדט, אחרים ניסו מזלם בארצות הסמוכות (מצרים, סוריה, לבנון ועיראק).

פברואר-מרס: "ועידת סנט ג'יימס" בלונדון מנסה להפגיש, ללא הצלחה, את נציגי היהודים והערבים למציאת פיתרון. הבריטים מגבשים מדיניות חדשה, פרו-ערבית.

"הספר הלבן" (17.5) - הגבלת העליה בצורה קיצונית (15.000 נפש לשנה). צימצום רכישת הקרקע וההתיישבות לאזור החוף. בתום עשר שנים תוקם מדינה פלשתינאית בעלת רוב ערבי.

1.9: מלחמ"ע 2:

ההסתדרות הציונית והיישוב היהודי מודיעים על נכונותם להיחלץ למערכה. תחילת המו"מ להקמת אוגדה יהודית בצבא הבריטי.
ז'בוטינסקי מכריז על "הפוגה" בפעולות האצ"ל והצורך להתגייס לצבא הבריטי למלחמה

תל-אביב - **שרון**: תיאטרון "אהל", רח' בילינסון 6. עד 1942 (היום אולפני טלוויזיה). ההתישבות העובדת - **רכטר**: חדר אוכל בניר דוד. **שרון**: חדרי אוכל בגן שמואל, בשריד ובדליה.

כתבי עת:

"עגל הזהב", שבועון להומור ולסאטירה.
"מערכות", ירחון ההגנה.

ספרות (מקור):

אביגדור המאירי: "מסע באירופה הפראית" (כרך ראשון של כתביו).
אברהם חלפי: "מזוית אל זוית" (שירה).
אלכסנדר פן: "שייח אברק" (לזכר אלכסנדר זייד).
יהודא בורלא: "עלילות עקביה" (סיפורת).
עלתה המשוררת אלוה לסקר-שילר (63) מגרמניה.

ספרות (תרגום):

"משא מלחמת איגור" - פואמה רוסית מהמאה ה-12 בתרגום ש' טשרניחובסקי. נתגלתה ב-1795. בסיס לאופרה "הנסיך איגור" מאת בורודין.
עתונות: יסוד "ידיעות אחרונות" ע"י משפחת מוזס (גליון ראשון: 11.12). עורך עזריאל קרליבך.

תיאטרון:

הבימה - "מירה'לה אפרת" מאת י' גורדין (תפאורה: יצחק פרנקל-פרנל).
"גן הדובדבנים" מאת צ'יכוב (תפאורה: מנחם שמי). "כתריאלים" ע"פ שלום עליכם; "מי האיש" מאת פי' ליוויק; "האם" מאת קרל צ'אפק. אהל - "פישקה החיגר" ע"פ מנדלי מו"ס; "מנחם מנדל" ע"פ שלום עליכם (תפאורות: משה מוקדי). "מזימות אהבה" מאת פי' שילר. "לפי רוח הזמן" מאת גיורסטר; "סדום" מאת ה' ליוויק. הבמה העממית - "מוטקה גנב" מאת שלום אש. יסוד "להקת העץ", תיאטרון המריונטות של ד"ר פאול לוי.

מוסיקה:

התזמורת הפילהרמונית - יצירות של נחום נרדי, מרק לברי ופאול בן חיים בניצוחו של מרק לברי ובהשתתפות הזמרת ברכה צפירה.
יסוד "הרביעיה הארצישראלית" בהדרכת ליאו פניבש.
יסוד "קונסרבטוריה עברית" בהנהלת מנשה רבינא.
מופעים -
להקת האחים אליעזרוב: "ערב מחיי יהודי המזרח".

בגרמניה הנאצית. בשלב זה פרשה מהאצ"ל קבוצה בראשות יאיר שטרן, שלא הסכימה להפוגה ויסדה את ארגון לוחמי ישראל (לח"י). מאי: וינגייט הועבר למצרים (בילקוט השרות שלו נרשם שאין להחזירו בגלל הזדהותו עם הרעיון הציוני).

אוגוסט: מרידת האצ"ל וכיבוש זמני של בנייני הממשלה הבריטית.

אוכלוסיה: 1,500,000 (445,000 יהודים)

עולים: 16,500. **יורדים**: 1,000.

סוף עלייה חמישית (1930-39). הגיעו 235,000. עזבו 6,500. עלייה זו קרויה "גרמנית" על אף שמספר עולי גרמניה לא הגיע ל-50,000, כולל אוסטריה וצ'כיה, מהם רבים שעזבו לאחר המלחמה.

העפלה (1934-39): 20,500 עולים. 50 אוניות, 17 של "החלוץ" ו"ההגנה"; 17 של בית"ר; 16 של גורמים פרטיים.

מפעלים: קואופרטיב התחבורה "דן" נוצר ע"י מיזוג "המעביר" עם "אחוד רגב" (רמת-גן בני-ברק).

עיור:

תל-אביב - קואופרטיב "המעביר" רוכש שטח לבניית שכונות מצפון מערב העיר (לימים שכונת יד המעביר).
ההתישבות העובדת -
תוכנית אב לקיבוצים דליה וכפר גליקסון.
אדריכל אריה שרון, עד 1940.

אמנות:

פרס דיזנגוף - ליטבינובסקי, קולביאנסקי, נבון.

תל-אביב - במוזיאון: **גולדברג**; **גליקסברג**; אנה **טיכו**; **יונס**; א"מ **כהן**; **לודביג**; **מוקדי**; **סטימצקי**; **פרנקל-פרנל**; **שור**.

האולפן לציור ופיסול של **אבני ושרטנשוס** מקבל את חסות ההסתדרות ועובר למרתף מעונות עובדים ה', רח' פרישמן 33.

יצחק **פרנקל-פרנל**: ביכ"נ "חורבת יהודה החסיד" (1937) ו"ארץ זבת חלב ודבש" (ציור קיר על בד) - נבחרו לייצג את אמנות א"י, ביריד הבי"ל בניו-יורק.

פיסול:

יצחק **דנציגר** - "שבזיה" ו"נמרוד".

אדריכלות:

ירושלים - ריכרד **קאופמן**: בנין היהדות של האוני' בהר הצופים. עם יוסף **וייס** (ניו-יורק).
רחובות - **מנדלסון**: המכון החקלאי ומכון וולף.
רמת-גן - **רכטר**: ביח"ר "אסיא" (שונה).

* * * *